

Den politiske Skandinavisme i Perioden 1830—50.

Den nationalliberale Periode i Danmark har haft en mærkelig Skæbne hos Historikerne. Efter at have ført an i afgørende Omvæltninger led de Nationalliberale et af de største Nederlag i vor nyere Historie. Bedømmelsen af deres Værk skyldes den efterfølgende Generation, som levede i Skyggen af 1864 og i en anden Verden end den, man bedømte — og fordømte. Siden blev der stille om dem. Det er først i vore Dage, man atter for Alvor har genoptaget Arbejdet for at naa en sikrere Bedømmelse mere end en Dom. Dette gælder ogsaa det 19. Aarhundredes Skandinavisme.

Visse Linjer i den politiske Skandinavisme skal her genoptages til Behandling, Bevægelsens Opkomst og Baggrund, især i Danmark, dens Udvikling frem til første slesvigske Krig og dens Skæbne under Krigen. Det gælder at stille den klart frem som et vigtigt Indslag i Danmarks udenrigspolitiske Situation i det afsluttede Tidsrum mellem 1814, da vi mistede Norge, og 1871, da Danmark efter Frankrigs Fald for Alvor opgav Tanken paa en Genvinden af de sønderjyske Landsdele i et Modsætningsforhold til Preussen.

1. *Bevægelsens Fremkomst og Aarsager.*

Efter Aarhundreders traditionelle Fjendskab begyndte 1780—90 en skandinavistisk, svenskvenlig Bevægelse at trænge frem hos danske Publicister. Inspirationen kom fra den Bodmerske nationale Præromantik i Tyskland, og denne Skandinavisme blev først og fremmest litterær. Man dyrkede det nordiske i Stamme og Kultur.

Samtidigt diskuteredes imidlertid en Udvidelse af Han-

delssamkvemmet og Samarbejde mod det merkantilistiske Toldsystem, og stærke Kræfter synes at have staaet bag. Fra svensk Side fik denne økonomiske Skandinavisme især Støtte fra Göteborgs Importører, som arbejdede sammen med den danske Skibsfart. Fra dansk Side gjaldt det Udvidelsen af Københavns Handel.

Endelig arbejdede det danske Hof efter Statskuppet i Sverige 1809 for en Union under det danske Dynasti. I kort Tid levede saaledes atter frem i Danmark den dynastiske Skandinavisme, som var den sidste Opblussen af Revancheplanerne siden Skaanelandskabernes Afstaaelse i det 17. Aarhundrede.

Begivenhederne omkring 1814, Norges Afstaaelse, den danske Statsbankerot og Stabiliseringen af et nyt Dynasti i Sverige standsede disse Strømninger, undtagen den litterære, som snarest tog til. Den politiske Skandinavisme begyndte først igen o. 1830, men nu med et nyt Præg, ledet af den yngste Generation, som var født i Kriseaarene. Det er Litteraterne Frederik Barfod, født 1811, og Carl Ploug, født 1813, endvidere Juristerne Orla Lehmann og Hans Fred. Poulsen, født henholdsvis 1810 og 1815. De var altsaa i Begyndelsen af denne Periode omkring tyve Aar gamle, og kun Orla Lehmann havde et afsluttet Universitetsstudium bag sig. Men alle tilhørte de akademiske Kredse, særlig fra Studenterkollegiet Regensen, hvor Ploug fra 1833 tog Ophold, og hvor man stormede Autoriteterne ved burschikose Sold. De fleste var som Ploug Aandsaristokrater. Mange tilhørte Borger-skabet, den »bedre Del af Nationen», som nu gjorde Krav paa at styre Landet. Deres Program var Liberalismens, dernæst Nationalismens. De digterisk begavede skrev politisk Poesi og oversatte tyske Kolleger, Herwegh och Hoffman v. Fallersleben. De raadgivende Stænderforsamlinger, som Frederik VI maatte gaa med paa at oprette 1831—34, var utilstrækkelige for deres Ønsker, som for deres ligesindede Veners i Slesvig og Holstein¹. Mønsterlandet var Norge med

¹ Se Erindringerne i Orla Lehmanns efterladte Skrifter, I 1872, 86—93; endv. Viggo Rothe i Mit Livs Erindringer, I 1888, 71.

sin frie Forfatning, Hovedmodstanderen var Lederen af den gamle hellige Alliance, det reaktionære Rusland, Østersøens Behersker ¹.

De liberale Strømninger havde for Alvor vundet Næring i Danmark netop omkring Julirevolutionen 1830, støttet af den økonomiske Opgang efter Kriseaarene, som fortsatte til efter Midten af Aarhundredet. Derefter tog naturligt den nationale Bevægelse Fart, Kravet om folkelig Enhed. Kampen for national Enhed i Italien og Tyskland og for national Selvstændighed i Spanien, Ungarn og Polen var Forbillederne ². Samtidig havde Wienerkongressen og den økonomiske Udvikling derefter givet et klart Indtryk af de smaa Staters Afhængighed og de Liberale Ideen om Fordelene ved at tilhøre et stort Samfund ³. Det var i Danmark Reaktionen mod at synke tilbage efter Tabet af Norge paa det Tidspunkt, da den nye Generation kom til Skelsaar og Alder.

Denne Situation skærpedes, da den tilsvarende tyske begyndte at række ud efter Danmark, og derved samtidig skød Problemet om den dansk-tyske Helstat frem. Ogsaa dette skete kort efter 1830, da den frisiske Landfoged Uwe Jens Lornsen genrejste den slesvig-holsteinske Bevægelse, d. v. s. Kravet om Enhed mellem de to Hertugdømmer Slesvig og Holstein, og blot Forbindelse med Danmark gennem Personalunion. Denne Bevægelse løb parallelt med

¹ »Fædrelandet» i Aarene 1839—42; O. L.s efterl. Skr., III 27. 30—31; A. F. Tscherning til Lehmann, Wien Maj 1834, i Af O. L.s Papirer, ed. Julius Clausen, 1903, 8—9; smlgn. T.s Udtalelser 1831, Tormod Jørgensen: A. F. Tscherning, 1938, 33; Hother Ploug: Carl Ploug, 1905, 159; smlgn. Brev fra Tscherning til E. Bruun, Dresden ¹⁸/₆ 1838, i Af A. F. T.s efterl. Papirer, II 1877, 179 og »Fædrelandet», ²⁷/₈ 1841.

² Orla Lehmann i »Den litterære Skandinavisme», Maanedsskrift for Litteratur 1834 (O. L.s efterl. Skr., III 28); Fr. Barfod: Et Livs Erindringer, 1938, 198 f; Sten Stensen Blicher i »Jyllandsposten», ⁴/₂ 1839.

³ Det var under sine Rejser i Tyskland og Frankrig 1841—42, at »Industriforeningens» Sekretær, Skandinavisten Viggo Rothe, lærte Betydningen af de store Samfund (Mit Livs Erindringer, I 133), og Lehmann hævdede allerede 1834, som senere Ploug, de stærkt begrænsede Muligheder for en lille Stats Kultur og Magt (O. L.s efterl. Skr., III 26).

tyske Planer om Indlemmelse af hele Danmark som Admiralstat i det tyske Forbund, og den styrkedes kun ved Indførelsen af Stænderne 1831—34, hvorved Slesvig og Holstein fik hver sin tysksprægede Forsamling.

Admiralstatsbevægelsen naaede sit Højdepunkt 1842, hvor den aabent afvistes af baade Lehmann og Ploug i Marts og April¹. Samme Aar bekendte man da ogsaa officielt Kulør i Nationalitetsspørgsmaalet i Hertugdømmerne.

Et Sprogreskript fra 1840 til Fordel for det danske Sprog i Slesvig havde ophidset den tyske Del af Befolkningen. Stændervalgene i Slesvig 1841 sprængte den fælles liberale Front og delte den nationalt i en tysk og en dansk, som søgte Støtte i henholdsvis Tyskland og Danmark. Ved den Lejlighed genindvalgte som dansk Repræsentant Købmanden Peter Hiort Lorenzen. I Begyndelsen af 1842 udfordrede Kongen til Gengæld det danske Parti ved at søge Tilnærmelse til Tyskerne og udnævne en tysksindet Statholder uden dog at ophæve Sprogreskriptet. Spændingen naaede dermed Bristepunktet. I November demonstrerede Lorenzen efter Aftale med den danske Gruppe i Slesvig Stænderforsamling ved at tale paa Dansk og vedblive dermed, et halvt Aar efter at Lehmann og Ploug i København havde afvist Admiralstatsplanen og paany rejst det slesvigske Problem. Det er af Hensyn til den senere Problemstilling vigtigt at konstatere, at Kredsen bag »Fædrelandet«, først og fremmest de nævnte, var fuldt klar over den rent udenrigspolitiske Forbindelse mellem de to Spørgsmaal².

Da var Arbejdet fra Kongeriget forlængst begyndt for Danskheden i Slesvig. Nu i 1842 efter Statholderudnævnelsen gik man videre i sin Støtte til de dansksindede Slesvigere,

¹ Det skete i den kendte Skydebanetale April 1842 (Af O. L.s Papirer, 85) og i »Fædrelandet«, 45/3, 46/3, 48/3 og 22/3 1842 om Artiklen i Deutsche Vierteljahrsschrift Nr. 17: »Deutschland, das Meer und Dänemark«.

² Man bemærke, at »Fædrelandets» Svar paa Admiralstatsplanen samtidig behandlede Nationalitetsproblemet i Slesvig og udtalte: Vi føler, hvad der kan komme, »at Tydskheden seirrig er trængt ind over Landets sydlige Grændse . . .» (22/3 1842).

og Lehmann proklamerede i Maj Maaned aabent Kravet om Udsondring af de rent tyske Statsdele, Holstein og Lauenburg, og sluttelig om Ejdergrænsen for det danske Monarki, d. v. s. Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget som Provins ¹.

Dette var tillige et nyt aabent Brud mellem Partierne i selve Danmark, med Helstatsfolkene, Godsejere, Embedsmænd og Handelsfolk, som økonomisk var knyttet til Holstein ved dets Markeder, Industri og Transit til Hovedudførelshavnen for Danmark, Hamburg, dertil med de Militære, som holdt paa Holstein som Barriere for Danmark, og med Kongen som modtog gode Indtægter derfra. Ogsaa Ploug og Lehmann kunde vel se de klare Tal, at man ved Holsteins Udskillelse maatte miste store Statsindtægter og bære Byrden af Gælden og Pensionerne, men de erkendte det først aabent 1862—63, og Ploug tilslørede det inden da maaltidst overfor det nationale Argument. Det gjaldt nu et nationalt Forsvar, og det er ikke mærkeligt, att vi ogsaa i denne Sammenhæng møder det fra Udlandet kendte Krav om almindelig Værnepligt ².

Der var saaledes i Tiden 1830—42 skabt en Række nye politiske Problemer af baade indre og ydre Art. Alle fremkaldte de og løb sammen i de Nationalliberales udenrigspolitiske Program, den politiske Skandinavisme, som vaagnede til Live paa samme Tid. Det var længe et ubestridt Dogme, at den først fremstod 1843. Det er nu godtgjort, at Frederik Barfod allerede arbejdede dermed 1840 ³, og¹ det skal vises, at ogsaa Lehmann, Ploug og deres Kreds aabent propagerede derfor tidligere, dels i Misfornøjelsen over Stænderinstitutionen, dels under det tyske og slesvig-

¹ Smlgn. Lehmanns Tale paa Trykkefrihedsselskabets Generalforsamling ²/₁₁ 1836: »Det Danske i Slesvig» (O. L.s efterl. Skr., III); videre Lehmanns Brev til Selskabet paa Ærø 1838 (Af O. L.s Papirer, 35); endelig Talen paa 28.Majfesten 1842, »Fædrelandet», ³⁰/₅ 1842.

² »Fædrelandet», ¹⁸⁻²⁰/₇ 1842; Tscherning 1832 og 1844 (Af A. F. T.s efterl. Pap., I 1876, 307, »Fædrelandet», ¹⁸/₁—¹⁷/₂ 1844), Lehmann i Roskilde Stænderforsamling 1846 (O. L.s efterl. Skr., III 213 ff.).

³ Albert Fabritius i Dansk historisk Tidsskrift, 10 V 494—95.

holsteinske Pres i Hertugdømmerne. Deres Skandinavisme maatte blive ensidig politisk, dels som liberal, dels som national Bevægelse.

I den liberale Skandinavisme søgte man først sammen som indre Opposition til indbyrdes Støtte. Vi møder den allerede 1834 i norske »Morgenbladets» Artikel om de danske Akademikere, som saa hen til Sverige og Bernadottes Dynasti efter Støtte. Den oversattes af den svenske Liberale Lars Johan Hierta i »Aftonbladet» med paafølgende Sagsanlæg fra Regeringen. Vi har tidligere set Danskernes Sværmeri for den norske Forfatning paa samme Tid. Fra Modstanderhold har vi Generalprokurøren, Anders Sandøe Ørsteds og forskellige tyske Udtalelser derom¹, men ogsaa Skandinavier omtalte aabent Forbindelsen, omend man jo oftest maatte undgaa Publicitet af Hensyn til Censuren. Den Cirkulernote, som Karl XIV 1837 lod tilstille alle svenske Gesandter i Udlandet, og som indeholdt en skarp Fordømmelse af Skandinavismen, er et godt Bevis paa Bevægelsens Udvikling i 1830'erne.

1838 begynde for Alvor de Liberales Kamp i de danske Stænderforsamlinger. Ploug skrev sit første store Frihedsdigt med nordisk Anstrøg, »Frisk kuler Nordenvinden op over Norden», 1838—39. Efter at Studenterdeputationen med Orla Lehmann efter Tronskiftet 1839 havde været i Audiens hos Christian VIII, uden at deres Krav om Konstitution blev hørt, gik Barfod helt over til den politiske Skandinavisme, som for ham først og fremmest var liberal, oppositionsbestemt. Den bares oppe af Overbevisningen om en skandinavisk Sammenslutnings Nødvendighed for Kampen mod Enevælden². Maj 1842, under Kampagnen for Slesvig og Ejdergrænsen, offentliggjorde Lehmann en Artikelserie i »Fædrelandet» under Overskriften »Ogsaa de andre Magter

¹ A. S. Ørsted: Til Belysning af den nyeste Tids skandinaviske Politik, 1857, Indl.; fra tysk Side Deutsche Vierteljahrschrift, 17.

² Dette ligger bag hans Overgangsdigt Maj 1840: »I Dybet hamrede de travle Dværge» og fra samme Aar: »Tredelt var Nordens Stamme», som Ploug plagierede 1842.

maa ønske en skandinavisk Forening»¹. Den var tilegnet en ydrepolitisk Skandinavisme, men drejede sig netop mest om indre Reformers.

Hele denne liberale Skandinavisme kom til Udtryk en Uge efter, da københavnske Studenter samledes med Kammerater fra Lund ved det første større svenske Studenterbesøg i Danmark, som under Frederik Barfods Ledelse organiseredes mod Reaktionens Rusland og for den norske Forfatning. Barfod selv talte under Mottoet: »Nordens Enhed er Nordens Frihed»², uden at dog »Fædrelandet» turde optage Referaterne af disse Manifestationer. Det til de danske Værter dedicerede Digt, »Den siste kungen», af Talis Qualis var paa Linje med Plougs fra 1838—39; det er viet det frie Ord³. Som Følge af dette Møde udsendte Karl XIV atter en Note mod Skandinavismen. Da var Bevægelsen imidlertid allerede indhentet af den nationale Fløj.

I Følelsen af de smaa Staters Afmagt, særlig af Danmarks efter 1814, havde flere Liberale tvivlet paa Landets fortsatte Eksistens, hvis det skulde staa alene som selvstændig Stat⁴. Afmagtsfølelsen drev til Kravet om Alliancer eller mere. Det var denne Undergangsstemning, som klarest røbede sig i Plougs skandinaviske Slagsang: »Længe var Nordens herlige Stamme spaltet i trende *sygnende* Skud.» En bestemt Modstander havde i Begyndelsen ikke forekommet, med Undtagelse af Rusland. I Begyndelsen af 1830'erne dukkede saa Holstein op, dermed de tyske Stater, men

¹ »Fædrelandet», 4/5. 6-7/5 1842.

² Ibid.; Julius Clausen: Skandinavismen, 1903, 50.

³ »Fædrelandet», 8/6 1842.

⁴ Vi har omtalt »Fædrelandets» (Plougs) Opfattelse af Danmarks Stilling som Pseudouafhængighed, andre havde følt det samme. Allerede 1833 beskrev Tscherning Landets svage Stilling for »realiter fallit» (Brev til E. Bruun, Dresden 18/6 1838, Af A. F. T.s efterl. Pap., II 179; 1833: Tormod Jørgensen, 39). H. N. Clausen var inde paa det samme (Optegnelser, 316), og 1842 udviklede Lehmann i Pressen, at Danmark i sin Form efter 1814 var fortabt, hvis det vedblivende stod alene (»Fædrelandet», 9/5 1842): Wienerkongressen efterlod Danmark som »en Levning af en undergaaet Stat».

det tog lang Tid, inden større Kredse fik Øjnene op for Faren, hvortil den indenrigspolitiske Splittelse hjalp med¹. Det ser vi bedst af, at Barfod lige til 1843 kunde beholde Ledelsen af den skandinaviske Bevægelse i København. Han gav Tonen an med sit nordiske Tidsskrift »Brage og Idun» (1839—42), som først prægedes af den kulturelle Skandinavisme, kæmpede for den liberale Retning og var — som senere skal vises — endnu 1845 ganske blind for Faren fra de tyske Stater.

Det udenrigspolitiske nationale Problem prægede derimod helt Plougs og Lehmanns Skandinavisme, og de drøftede det aabent længe før 1843. Den tidligste Manifestation heraf synes at være Artilleriofficeren A. F. Tschernings Sammenstød 1832—33 med de militære Autoriteter over nogle Artikler for Alliance og nordisk Statsforbund, som ogsaa nærmede sig Problemet om Dynastierne, tydeligvis med Tanken om det svenske Dynasti paa Tronen i Danmark. Hvor stærkt netop dette Problem diskuteredes i disse Kredse, ses af H. F. Poulsens Udtalelser ved Københavnernes Genbesøg i Lund 1842² og i et svensk Brev fra Københavnsrådet samme Aar³. Men de nævnte Ytringer er fra lukkede Møder og Privatbreve, hvor de unddroges det større Publikum, og dette har medvirket til Antagelsen af 1843 som den Termin, hvor den politiske Skandinavisme antoges og proklameredes af Skandinavistlederne.

¹ Tscherning tænkte vel 1838 paa Forbund med England mod Rusland (til E. Bruun, Dresden ¹⁸/₆ 1838, Af A. F. T.s eft. Pap., II 179), men allerede 1833 havde han ønsket at støtte sig til Sverige—Norge (Skriftl. Forsvar ¹⁸/₁ til General Bülow, *ibid.*, II 3—4). Blicher fulgte ham 1839 i »Jyllandsposten», ³/₂ 1839, men først 1840 til Hjælp mod Tyskland. Frederik Læssøe arbejdede 1843 med en nordisk Alliance mod Rusland eller Tyskland (Fr. Læssøe til C. G. Andræ, Rom ⁹/₆ 1843, og ⁵/₈ 1843, trykt i Poul Andræ: Carl Georg Andræ, Supplementsbind 1912, 84. 91).

² Brage og Idun, V 1, 1842.

³ Mag. Gustaf Andersson hævder heri, at mange i København ønskede en Oscar til Konge, »de som äro något varmare i kläderna, tala t. o. m. om Oscar den Iste» (Cit. Alma Söderhjelm-Carl Fredrik Palmstierna: Oscar I, 1944, 337).

De havde dog forlængst tonet Flag og det er let at følge den senere Udvikling i deres Propaganda. En Uge før Studentermødet i København 1842 offentliggjorde Lehmann sin nævnte Artikelserie om de europæiske Magter og en skandinavisk Forening. Den sidste Artikel behandlede Danmarks ydre Stilling, hvor Usikkerheden mellem England og Rusland efter hans Mening kun anviste Danmark Vejen til Forbundet med Sverige-Norge, naar Holstein og Lauenburg var udskilt, og Slesvig indkorporeret. Paa det Tidspunkt var der mange Hensyn at tage; Lehmann paakaldte diskret Støtte fra Frankrig og søgte samtidig at berolige Rusland. Han slog til Lyd for Oprettelsen af en Føderationsstat, med selvstændig indre Forvaltning for hvert Rige, blot øverste Myndigheder fælles og med Centrum ved Kattegat (Göteborg).

Allerede tidligere havde man ogsaa skaffet sig Forbindelse med svenske Liberale til at gøre Propaganda for Tanken. Det ses af en Anmeldelse Maj 1841 i »Fædrelandet» af den russiskfjendtlige, tidligere dødsdømte, Liberale Forfatter Anders Lindebergs Arbejde: »Betraktelser under en resa i Danmark, Tyskland och Ungern», der samme Aar var udkommet i Stockholm. Den spillede paa Motiverne: Den dansk-svenske Modsætning er bortfaldet, en kraftig Stemning for en politisk Sammensmeltning er fremvokset i Danmark. Om denne politiske Enheds Karakter indsatte »Fædrelandet» imidlertid vigtige Reservationer, som skulde lodse Artiklen gennem Censuren og betage københavnske Kredse den værste Forargelse, men som samtidig viser Stemningen hos de yderste Liberale i Sverige, den som ogsaa prægede den senere svenske Skandinavistleder Sturzen-Becker ¹. At Artiklen var en taktisk Streg overfor det danske Publikum, er tydeligt. Lindeberg maa have faaet sine Informationer af den Plougske Kreds i København. Nu serveredes de atter i »Fædrelandet»

¹ »Drømmen om en stor skandinavisk Republik eller om 3 confoedererede Republiker efter amerikansk Mønster, maa indtil videre slumre paa Fremtidens Leie som en utopisk Phantasies Taagebillede» (»Fædrelandet», 28/5 1841).

som en udenlandsk Jagttagers Erfaringer. Propagandaen overfor Offentligheden var begyndt.

Tre Maaneder senere inddrog en redaktionel Artikelserie det ydre Problem, i dets naturlige Sammenhæng med det indre, idet den angreb Holstein og dets reaktionære Indflydelse i det danske Styre, som var fjendtligt sindet mod en skandinavisk Forening. De holsteinske Aristokrater og Bureaukrater frygtede med deres danske Kolleger en norsk fri Forfatning, som Forbundet vilde medføre ¹.

Paa samme Linje ligger endelig Plougs Polemik Februar—Marts 1843 mod de konservative Modstandere, i første Omgang et Opgør med det konservative Styre siden Kielerfreden, Resignationspolitikken overfor Stormagterne, som i sin Konsekvens vilde ofre Landets Selvstændighed ². Presset af Modstanderen, »Berlingske Tidende», forklarede Ploug ³, at ogsaa han længe havde været enig med sine Venner, altsaa først og fremmest Lehmann, om at betragte en Føderation som den bedste Form for skandinavisk Forening, uden nogen Ændring af Staternes indre Forhold. Samtidig virkede Lehmann i Paris for at sondere Stemningen der og indarbejde disse Planer i Udlandet ⁴. Man var forberedt paa at Sagens Udvikling vilde gøre den til et europæisk Spørgsmaal ⁵, ja arbejdede allerede maalbevidst derpaa for at faa Støtte fra Vestmagterne, hvadenten Kampen begyndte fra russisk eller tysk Side. Den Ploug-Lehmanske Bevægelse var og forblev saaledes rent politisk. Det ses ogsaa af deres Holdning overfor de økonomiske Problemer.

¹ »Saaledes troe vi da at kunne ende med Opfordring til Regeringen om at holde Danmark behørigt adskilt fra Holsteen, ikke at blande Danmark ind i det tyske Forbunds Anliggender, men derimod at forberede og saa vidt muligt at iværksætte en nærmere Forening af Danmark med det øvrige Skandinavien» (²⁶⁻²⁷/₈ 1841).

² Ibid. ²⁷/₂ 1843.

³ Ibid., ²⁻³/₃ 1843.

⁴ Brev fra Lehmann til Ploug, Paris ²⁸/₂ 1843 (Af O. L.s Pap., 76).

⁵ Item, Paris i Marts 1843 (ibid., 77—78). Netop i Marts skrev Lehmann til Ploug, at han ved Hjemkomsten vilde udsende en Pjece om det skandinaviske Spørgsmaal paa de tre Hovedsprog.

En gennemført Betragtning over Skandinavismens økonomiske Følger eller Skandinavisme i de økonomiske Diskussioner i »Fædrelandet» mangler helt. Det er paafaldende, naar man sammenligner med den skandinaviske Diskussion ved Slutningen av 18. Aarhundrede, at man i de vigtige Artikler i Slutningen af 1841 om Handelen over Københavns Havn intet nævner om skandinaviske Synspunkter eller overhovedet Forholdet mellem svensk-norsk og dansk Handel. Endnu synes hos Flertallet Interessen for den sydlige Transport til Hamburg at have været den beherskende, og dertil kommer, at den danske Skibsfart var den svenske overlegen.

Først 1842—43 dukker enkelte Udtalelser op. Vi ser, at man indenfor Barfods Kreds har været Tilhængere af et nordisk Toldforbund¹, og noget tidligere paa Aaret 1842 citerede »Fædrelandet» sine tyske Modstandere, som ansaa et skandinavisk Fællesskab for umuligt af økonomiske Aarsager². Men »Fædrelandet» diskuterede ikke disse Paastande indgaaende, og først 1843 tvang »Berlingske Tidendes» lignende Indvendinger Ploug frem. Det var ganske tydeligt, at økonomiske Overvejelser kolliderede med hans udenrigspolitiske Program. Af Plougs Svar^{2/3} fremgaar, at han og hans Venner var for en Toldlettelse, i det mindste hvad Sundtolden angaar. Men det er vigtigt at konstatere, at ingen andre Toldforanstaltninger omtaltes undtagen denne ene, som var almindelig kritiseret i hele Europa, og det ses endvidere tydeligt af Artiklen, at Sundtoldens Ophævelse for ham blot var et Offer for det politiske.

At de økonomiske Betragtninger rent ud generede Ploug, viser den følgende Artikel^{3/3}, hvor han i almindelige Vendinger forespejlede en forøget Handel under den nordiske Føderation, men angreb »Berlingske Tidende» og de Konserverative, fordi de overhovedet havde fremsat det økonomiske Problem i denne Sammenhæng og paa den Maade bortledede

¹ Se Artiklen om »Den skandinaviske Boghandel», »Fædrelandet»,
^{26/9} 1842.

² Ibid., ^{16/3} 1842.

Opmærksomheden fra Hovedsagen¹. Den eneste positive Udtalelse var en Erklæring for Toldlettelse, selv om Ploug ventede store Vanskeligheder for dens Gennemførelse. Iøvrig indtog han et uklart Standpunkt overfor Frihandelen, og han vovede ikke at gaa videre i en økonomisk Diskussion. Han var inde paa farligt Omraade, hvor han maa have følt, at hans Argumenter ikke vilde slaa til, og han kunde ikke belemre sin Plan med flere Vanskeligheder. Det ses af hans Konklusion, et vigtigt Kilsted til Forstaaelse af denne Kreds' Skandinavisme: »Sikkert findes der heldigere politiske Forbindelser, dog ikke med Tyskland, for Danmark, seet fra dette eensidige Standpunkt, end den skandinaviske, men Noget, ja Meget, vindes ved den, og hvor Talen er om Stats-tilværelsen, der træder Handelen ned i de underordnede Hensyns Classe».

Naar man sammenholder dette med Plougs skarpe Modstand i den første af de to Artikler mod Tilslutning til det tyske Forbund og Toldforbundet, fremtræder ogsaa fra denne Synsvinkel Plougs og Lehmanns Skandinavisme ganske klart. Den var ren Politik, i den snævrere Form, som de opfattede den, ganske som Svenskeren Sturzen-Beckers, der i denne Henseende blev deres Elev. De var enige om at modtage Støtte fra skandinaviskindede Handelsfolk, men heller ikke mere, »det är hvad det slags folk kan användas till»². Samme Holdning indtog de overfor den kulturelle Skandinavisme, som uden den politiske under sit Dække for dem var en misforstaaet Legen Blindebuk. Den, som ikke vilde forstaa, at kun den politiske var oprigtig Skandinavisme, var Modstander af hele Sagen³.

¹ »Han har søgt saa meget som muligt at holde sig til de private Interesser, derfor har han med saadant Velbehag dvælet ved Handelsspørgsmaalet. Vi kunde gjerne overlade denne Deel af Sagen til sin egen Skjæbne, saasom den er saare uvigtig . . .».

² Sturzen-Becker i sin Dagbog ²⁸/₆ 1857, ed. Ragnar St.-B.: O. P. St.-B., I 275.

³ Smlgn. den af Ploug inspirerede og citerede Artikel i »Christiania-posten» ⁶/₅ 1855; endv. Henvisningen til Prof. J. F. Schouws Udtalelser 1843.

Det vil af det fremførte ses, hvorledes den politiske Skandinavisme i Tiden fra 1830 til 1843 arbejdede sig frem hos Oppositionen i Danmark. Længe førte den an som liberal Bevægelse: Barfods og Plougs Digte i den første Skuffelse over Christian VIII's Holdning viser det, Sværmeriet for Norge, Hadet til Rusland. Denne liberale Skandinavisme holdt sig stærk, det ser vi af Barfods Ledelse, Studentermødet 1842 og Talis Qualis' Digt, men da var den nationale naaet op paa Siden af den. Dette skyldtes Presset fra Tyskland og Hertugdømmerne, i Virkeligheden det eneste, som begrundede Plougs og Lehmanns Skandinavisme. Det kulturelle spillede for dem en mindre Rolle, det økonomiske slet ingen. Deres Plan om Føderation viser, at de vilde Alliance og Hjælp, ikke Sammensmeltning. Dette fører de frit frem i Pressen i og med 1842, for det var Vendepunktet ogsaa i Hertugdømmerne. Da Christian VIII i Begyndelsen af Aaret havde gaaet Tyskerne i Møde, svarede Lehmann dels med Proklamationen af Ejdergrænsen, dels med Fremsættelsen af den rent udenrigspolitiske Skandinavisme, hvorefter Hiort Lorenzen senere paa Aaret demonstrerede i Slesvigs Stænder.

Med dette var et Skifte i den skandinaviske Ledelse blevet nødvendigt. Barfod havde ønsket en skandinavisk Sammensmeltning mod de siddende Regeringer¹. Faren fra Tyskland og Hertugdømmerne pressede Ploug og Lehmann videre; de følte ikke længere at have Raad til at se paa det konstitutionelle Spørgsmaal², men ønskede et øjeblikkeligt Samarbejde, om muligt med Regeringerne. Det ydre Problem blev det raadende; det fejede for dem alle andre Hensyn til Side, dermed ogsaa de økonomiske, som ingen af dem i Forvejen heller forstod eller ønskede at forstaa som en Side af Politiken. De var paa Bunden Romantikere, hvor meget mere praktisk de end maa te sig i Sammenligning med mange

¹ Barfod i »Fædrelandet», 26/9 1842: »Med Hensyn til Virkeliggjørelsen af Nordens Enhed skulle vi søge liden eller ingen Bistand hos Regjeringerne; vi skulle være vore egne eneste Allierede».

² Smlgn. den kritiske »Korsarens» Bedømmelse Januar 1843: Parolen lyder nu: »Slesvig er det Overordnede, Konstitution det Underordnede».

andre af deres Samtidige. Skiftet i den skandinaviske Bevægelses Ledelse skete Sommeren 1843, og dermed mellem dens to Fløje.

2. *Studentermødet 1843 og Stemningen i Sverige—Norge.*

Udviklingen 1842 havde bragt Bevægelsen saa vidt, at de danske Skandinavister 1843 ansaa Tiden for moden til at præsentere den i Sverige—Norge. Maj 1843 afholdtes den første Sprogfest paa Skamlingsbanken i Jylland, til Støtte for den danske Sag i Slesvig. Næppe to Uger senere afholdtes Studentermødet i Upsala, og Formaalet var det samme.

Allerede inden Afrejsen foregik Ændringen i Skandinavisternes Ledelse. Den skyldtes ikke alene de ydre, men ogsaa personlige Forhold. Tidligere var Ploug Studenterrabulist og Fornøjelsesraad, hvis Fremtræden laa i Diskussionerne paa Regensen, og hvis Indsats viste sig ved Opretelsen af et Studenterfamfund som Opposition mod den gamle Studenterforening og ved mindre Sejre over den konservative Regensprovst. Hans Overtagelse af Redaktørposten i »Fædrelandet» 1841 — samme Aar som Lehmann indvalgte i Stænderne — gav ham en helt anden Stilling overfor Barfod, fordi hans Ord kunde naa videre. Han tilhørte nu det offentlige Liv. 1842 havde Barfod ledet Studentermødet i København, men samme Aar gik hans Tidsskrift, »Brage og Idun», ind ¹. 1843 tog Ploug hans Plads. Vi har set, hvordan han i »Fædrelandet» 1842—43 havde optaget den politiske Skandinavisme i Pressen. Nu sejrede han ². Sandsynligvis har Barfods vanskelige Stilling overfor

¹ Dansk historisk Tidsskrift, 10 V 494; smlgn. ogsaa de to Breve fra Blicher til Barfod af 7/6 og 21/7 1841 (trykt hos Otto Borchsenius: Fra Fyrerne, II 201).

² Ved Forberedelserne til Studentermødet skal Barfod have udtalt: »Paa denne tur skal det afgøres, enten Ploug eller jeg skal være studenternes fører, — bliver jeg hjemme, så bliver han det uden kamp». B. kom ikke engang med i Ledelsen. (Et Livs Erindringer, 99).

Regeringen spillet ind her ¹, men samtidig blev det Afgørelsen mellem de to Retninger indenfor den politiske Skandinavisme. Det fremgaar klart af Studentermødet i Sverige.

Efter forskellige Vanskeligheder fra den danske Regering ², som var ligesaa kritisk overfor Bevægelsen som den svenske, afsejlede Studenterne i Juni fra København. Første Anløbssted i Sverige var Kalmar. Her holdt Ploug sin bekendte Kalmartale, kun en af de utallige Tilkendegivelser under Besøget. Naar den senere stod som 1843-Mødets Begivenhed, skyldes det vel, at den holdtes af den nye Skandinavistleder, at det var den første paa svensk Grund, at den anslog Toner, som maatte fænge hos de Unge, vel ikke mindst, at den gennem Plougs eget Referat og Opsætningen i »Fædrelandet» blev indbanket i Publikums Bevidsthed som Mødets væsentligste Resultat, og endelig at den danske Regering gjorde ham den Tjeneste at rejse Anklage for den.

Efter forskellige svenske Velkomsttaler, som alle bevægede sig indenfor den rent liberale Kreds, rejste Ploug sig om Aftenen ved Sexaen for at takke. Han knyttede sit Indlæg til denne svenske Liberalisme og forkastede den gamle Kalmarunions Principer, Adelen's Magtstræb og den ene Fyrstes Hang til Berømmelse. En ny Union skulde være folkelig, een Stat burde ikke lede, selv om Danmark paa den anden Side heller ikke kom for at tigge om Hjælp. Hvorfor da slutte Forbund? Jo, svarede Ploug, vi frygter, at det ellers bliver for sent at hævde den fælles Nationalitet mod Tyskerne, »thi Kampen er alt begyndt, den raser paa vor Grændse, i det skjønne Land mellem Eideren og Kongeaen. Ved Ligealdighed saavel fra Regeringens som fra Folkets Side har i Løbet af de sidste 50 Aar Tydskheden bemægtiget sig Halvdelen af det gamle Sønderjylland og truer overmodig med at ville plante sin Seiersfane paa Skagens Punt». Altsaa ønskede Ploug dog alligevel Hjælp.

Det danske nationale Problem, som Ploug her havde fremlagt, førte ham videre til det svenske mod Rusland, som

¹ Fabritius anser den for Aarsagen til Tidsskriftets Ophør, HT 10 V 494.

² »Fædrelandet», ¹²/₇ 1843.

for mange først og fremmest var finsk. Han mindede sine Tilhørere om den svenske Fortid ved finske Bugten der, »hvor Petersborg nu . . . skjuler bag sine Murer de Statsmænd, hvis snedige Politiks fine Net mere og mere omspænder Europa . . .». Han afrundede sit Udblik mellem Enevælde og Frihed, Slesvig og Finland med at paakalde Modstanden fra det forenede Norden.

Hermed havde Ploug slaaet til Lyd først og fremmest for den nationale Skandinavisme, og denne Kalmartale maa ses i Sammenhæng med Talen i Upsala kort efter, hvor Ploug angreb Barfods liberale Retning og berørte sin velbegrundede Frygt for, at Studenterne nordpaa blot havde anset Danskernes Skandinavisme som et Dække for deres Opposition mod Christian VIII ¹.

Ved Hjemkomsten ventede som bekendt Ploug en Anklage, rejst paa Foranledning af den danske og den russiske Regering ². Alene dette maa advare mod en Undervurdering af Sagen. Grundlaget derfor var Udtalelserne om nordisk Forbund, der kunde berøre Kongehuset, og det citerede Angreb paa Rusland ³. Plougs Defensionsindlæg ⁴ giver os nu yderligere Oplysninger om Talen og dens Baggrund.

¹ »Fædrelandet», ¹⁵/₆ 1843.

² Smlgn. den russiske Gesandts Demarche i Stockholm i samme Sag (Söderhjelm-Palmstierna, 337).

³ Anklageren procederede til kvalificeret Dødsstraf. Paa Baggrund af den almindelige Opfattelse af Skandinavismen kan dette forekomme grotesk, og selvfølgelig pressedes Sagen blot saa hardt, fordi den var principiel, men at frakende den al Alvor er blot at falde som Offer for den Historieromantik, der saa ofte har behersket Synet paa den nationalliberale Periode i Danmark. Man har ladet sig forlede af den abstrakte Terminologi, som ofte dækkede over reale politiske Modsætninger, og som tillige ofte var Camouflage p. Gr. a. Faren ved at udtale sig for aabent før 1848. Naar man betænker Situationen: Under Enevælden kaldte Oppositionens Hovedredaktør under en for sin Tid stort anlagt Demonstration i en anden Stat til Samling om et Program, der i sin Konsekvens vilde styrte denne Enevælde og stille Danmark i et alvorligt Modsætningsforhold til flere udenlandske Magter, som havde Indseende med Danmarks Styre — vi vilde i vore Dage kalde det at skade Forholdet til udenlandsk Magt —, saa forstaar man Faren bag Anklagen. At Rusland krævede den rejst, viser den Vægt, man lagde derpaa.

⁴ »Fædrelandet», ⁹⁻¹¹/₁₀ 1843.

Det indledtes med den i disse Sager saa sædvanlige Paastand, at Talen var improviseret¹, idet han først under Festen havde haft Anledning til at udforme den, — dette skønt han tidligere havde erkendt, at Hvervet blev ham overdraget allerede paa Skibet ved Indløbet til Kalmar. Ogsaa Improvisationspaastanden har bidraget till Teorien om den politiske Skandinavismes pludselige Fremstaaen i Kalmar 1843, og man har støttet den med det Digt, Ploug skrev til de danske Studenter ved Afrejsen fra København, og hvor han tillagde dem en indre Trang til Samleven med de nordiske Frænder, men uden bestemt Maal. Har det utvivlsomt passet for de fleste Studenter paa Toget, foruden Fornøjelsen ved en saadan Tur, kan det imidlertid ikke anvendes paa Ploug selv. Kalmartalen er i alle sine Led en klar Konsekvens af Plougs og Lehmanns Diskussion i Aarene forud, og den rummer ikke andet. Dette indrømmede han ogsaa stykkevis i sit Forsvar.

Det centrale Sted i Forsvaret er Tilstaaelsen af, at hans Hovedtanke, det folkelige Forbund, forlængst var hans og hans Venners Program som en Konsekvens af deres politiske Opfattelse. Det var ganske tydeligt Sprog. Men ligesaa vigtige er Svarene angaaende Formen for Forbundet og Forholdet til Rusland.

At Regeringen især var interesseret i det første, bør ikke længere undre, naar vi betænker »Fædrelandets» Holdning inden Mødet. Talen var forsigtig i sig selv, talte blot om folkeligt Forbund, men Ploug erkendte, at han dermed mente politisk Forbund, og allerede i Marts havde han jo

¹ Den genfindes i Lehmanns Retssager (han havde vel skrevet Plougs Forsvar) som Taktik overfor Domstolen (Forsvaret for Falstertalen, ³⁰/₁ 1841, og for Ridehustalen, Efteraaret 1845, O. L.s eft. Skr., III 116. 133. 83). Ogsaa Tricket med det usikre Referat anvendtes, af O. L. i Falstertalen, af Ploug her i 1843. Et Vidnesbyrd om Risikoen giver et Brev fra Blicher til Lehmann, Januar 1842. Om den paatænkte Himmelbjergfest i August skriver han: »Naar De har læst dette Brev, er det bedst De brænder det; thi man har ogsaa Øje paa mig, og jeg vil nødig tages ved Vingebenet, inden de nordiske Ørnevinger ere blevne saa stærke, at de ikke kunne stækkes» (Af O. L.s Papirer, 42).

skrevet om Føderation, statsligt Fællesskab, som Lehmann i 1842. Plougs Forsvar blev derfor en Dans paa Sværd: I det mindste under Talen havde han næppe haft bestemt Forestilling om Indretningen af et saadant Forbund. Men dette modsiger ikke, at han i Juni, som i Marts, tænkte paa Føderation i Almindelighed. Han søgte at affærdige Domstolens Medlemmer med forskellige Muligheder: Alliance, Told- eller Handelsforbund, Postsamkvem etc. Domstolen havde at vælge og maatte selvfølgelig være ret uinteresseret i disse Forslag. At den vilde have Svar om det centrale, vidste ogsaa Ploug, og at et klart Dementi var nødvendigt. Men her truede baade Fortid og Fremtid, Hensynet til Sagen og Medarbejderne. Føderationen kunde ikke sluges, selv om Talen intet nævnte om den.

Der var dog en Udvej, og Ploug gik den, omend den var smal og ikke langt fra det virkelige Dementi. Først slog han fast, at den danske Konges Arveregering ikke behøvede at lide Afbræk ved Planens Udførelse, dernæst, at han ikke med sine Udtalelser havde tænkt paa Oprettelsen af een Stat, blot Sammensmeltningen til eet Folk. Dette udvikledes nu nærmere med hele den nye nationale Terminologi. I første Tilfælde var det en fælles Regering, i sidste blot fælles Herkomst, fælles Sprog, fælles Sæder og Skikke, fælles Udvikling. Ploug reddede sig saaledes ved den ubestemte Ordlyd — noget han flere Steder klart spillede paa —, men Føderationstanken, Statsforbundet, dementerede han ikke, kun Forbundsstaten. Linjen fra Marts var saaledes holdt ubrudt, omend med Vanskelighed.

Ligesaa vanskeligt var det for Ploug at redde Udtalelserne om Rusland. Han valgte da igen at diskutere de anvendte Udtryk, hvorved han gav Baggrunden for Finlandsafsnittet. Atter anvendtes Improvisationspaastanden, som i sin Form blot viste, at han allerede før Talen havde tænkt sig at synge godt ud om Finland og Rusland, senest paa Skibet, da han, som han sagde, overvejede, hvilke Emner som skulde berøres. Det fremgaar tillige af det fortsatte Forsvar. Han erkendte, at han ogsaa i Danmark vilde have udtalt sig

»om Rusland og den Fare, der synes at true de mindre Nabostater fra denne stedse mere og mere om sig gribende Colos», og derefter følger Forklaringen rent ud: Det var blot sket paa en anden Maade end i Sverige, hvor han var grebet af Svenskernes Stemning og udtalte Tanker, som ikke vilde gribe et dansk Publikum ¹.

Vi møder den samme Taktik i Talens Opbygning: Det svagt liberale i Indledningen svarede til Svenskernes liberale Skandinavisme i Velkomsten, men havde iøvrig ingen Betydning. Det derpaa følgende danske Afsnit handlede om Slesvig, hvorpaa fulgte det store Indlæg om Rusland og Finland. Det var ikke Reaktionens Rusland, han angreb, men Imperialismens, og det forstaaer man, naar man betænker, at Ploug vilde interessere Svenskerne først og fremmest paa det nationale Grundlag. Det gjaldt om at vinde Gehør for den nye Retning, og det var ikke let. Vi ved fra baade Ploug og Barfod, at de imødesaa den svenske Reaktion med stor Nervøsitet. Første Gang møder vi det netop i Plougs Beretning om Kalmarbesøget, som lyser af Befrielse over forvundne Vanskeligheder, men ogsaa viser, hvilke som bestod ². Ploug og hans Fæller følte sig, som de indrømmede, beklemte om Hjertet, jo nærmere de kom Stockholm og Upsala ³.

Tilkendegivelserne heroppe fik da ogsaa en ganske anden Karakter end i Sydsverige. Sammenligningen mellem Plougs Upsalatale den 6. Juni og Kalmartalen viser det bedst. Det var en Dementiernes Tale med blot svage positive Forslag. Han følte sig hæmmet af Rygterne om Upsaliensernes Modvilje overfor Danskerne, om deres Mangel paa

¹ ». . . disse Følelser var det, jeg gav Luft i Ord, som heller ikke paa et dansk Publicum vilde have udøvet den Virkning, der sporedes hos de tilstedeværende Svenske; jeg udtalte svenske Følelser for Svenske og til Svenske . . .».

² Allerede Beskrivelsen af Ankomsten er interessant ved sin ironisk farvede Meddelelse om, at Biskoppen og Landshøvdingen — »mærkeligt nok» — havde forladt Byen inden Studenternes Ankomst.

³ Smlgn. det tredje Rejsebrev i »Fædrelandet», 14/6 1843.

Interesse for disses Ønsker, at de som nævnt blot ansaa den danske Skandinavisme som et Dække for egoistiske Bestræbelser for at gennemføre Liberalismen i Danmark. Alt dette — d. v. s. Barfods Kamp — dementerede Ploug nu udtrykkelig for at rense Vejen til sin egen Fordel, men han vovede sig paa den anden Side ikke længere frem end til at proklamere den rent aandelige Skandinavisme paa de danske Studenters Vegne. Atter her maa vi sætte Skel mellem ham og det store Tal af Studenter, men Talen viser ogsaa Plougs egen Holdning paa et andet Punkt, saaledes som vi ogsaa saa den før Afrejsen, hvad han var mest tilbøjelig til at ofre, Kampen for en fri Forfatning, og hvad han ansaa for det nødvendigeste, det udenrigspolitiske Problem. Denne Kurs var ganske klar og fremtræder endnu mere udtalt hos Plougs Ven, H. F. Poulsen. I Upsala angreb han i Traad med Plougs Deklaration Barfod og dementerede dynastifjendtlige Planer¹; i Stockholm fulgte han det nationale Program².

Studentermødet 1843 vandt Skandinavismen nye Tilhængere, blandt dem Geijer, som 1838 var gaaet over til Liberalismen, og som Ploug besøgte og bearbejdede³, endvidere den senere svenske Skandinavistleder, Litteraten O. P. Sturzen-Becker⁴. Dets Betydning skulde først og fremmest ligge i Forsøget paa at bryde Isen for den nationale Skandinavisme, bortrydde Frygten for revolutionære Konspirationer.

¹ »I have i os seet det unge Skandinaviens Mænd, — ikke det, som skal stille sig i Opposition imod det Bestaaende som saadant —, ikke det, hvis Bryst skal rumme mørke og forvovne Forsætter, fjendtlige mod Dynastierne . . .».

² »Derfor ingen Union, før Danmark staaer frit og agtet og selvstændigt, i Udlandets, i Eders og i dets egne Øine —, ingen Union før vi ei alene have Noget at bede om, men ogsaa Noget at tilbyde — og fremfor Alt ingen Union, før vi bringe Slesvig med som Fæstengave» (»Fædrelandet», ¹⁵/₆ 1843). De øvrige Taler holdtes mere i det almindelige, adskillige af de Tanker, vi har mødt 1839—42, gentoges her. Karakteristisk er Tilbageholdenheden hos flere andre i Sammenligning med Plougs Optræden, saaledes hos Juristen Hother Hage, som vel foreslog Enhed, men betonedede, at ikke engang Forberedelserne var gjort (ibid.).

³ »Fædrelandet», ¹⁵/₆ 1843.

⁴ Ragnar Sturzen-Becker: O. P. St.-B., I 58.

ner og vinde større svenske Kredse for Danmarks nationale Kamp i Hertugdømmerne. Det første lykkedes for en Del, det andet mindre, det tredje slet ikke.

Dette fremgaar af baade de svenske Taler og de danske Kommentarer. Professor Thomander, en af de faa Øvrighedspersoner, der personlig vovede sig frem, talte kun om den kulturelle Bevægelse ¹. Lederen fra svensk Side, Docenten P. I. Petterson, var meget forsigtig ², og hvad det nationale angaar, nævnte Svenskerne naturligt nok kun Finland; en Fare i Slesvig kunde de ikke forestille sig. »Fædrelandet» berettede om det dybe Indtryk, de finske Talere gjorde ³, og den poetiske Afskedshilsen blev givet af Talis Qualis, som tilhørte den finsk-aktivistiske Kreds, med et Digt mod Rusland ⁴.

Norge var ikke repræsenteret og indtog ikke nogen afgørende Plads i Diskussionen. Det var Sveriges Hjælp, man lagde Vægten paa. Som en Reminiscens fra den første liberale Skandinavisme i Danmark staar Barfods Tale for Norge i Kalmar, men ellers havde ogsaa han en beskedent Plads.

Man skal derfor ikke slutte for meget af Ledernes Begejstring eller officielle Vurdering af Toget. Den skyldes tydelig nok først Lettelsen over Gennemførelsen, ogsaa nogen Mistydning af svensk Høflighed, og endelig var en god Portion beregnet for Hjemlandets Publikum. Vi ser det baade hos Ploug og Barfod, hvis Bemærkninger giver yderligere Støtte til Forklaringen af Plougs og H. F. Poulsens Dementier af det liberale, og velsagtens ogsaa for en Del af Bar-

¹ »Fædrelandet», ¹⁵/₆ 1843.

² Smlgn. *ibid.*, ¹⁴/₆ 1843.

³ *Ibid.*

⁴ Her hedder det bl. a. (»Fædrelandet», ¹³/₆ 1843):

Om på återfärden öfwer djupen	Någon af oss hwiskar: helsa örnen
Till det södra Skandias sköna wår	Om den fest, som nyss i norden war,
Wi en bölja möta, en förlupen,	Helsa, att en krona, fast af törnen,
Som — en trött pilgrim — mot östern	Är hwad Skandia nu åt honom har.
	går;

fods egen Tilbagetrukkethed under Mødet¹. Her finder vi ogsaa Hovedbetydningen af Studentermødet 1843. Den nationale Linje havde sejret over den liberale. Men dette virkede atter tilbage paa Skandinavismen i Sverige och Norge indtil 1848.

Den politiske Skandinavisme var ikke velset af den svenske Regering, der ligesom den danske vendte sig mod de liberale Tendenser, der fra Begyndelsen sporedes hos Bevægelsen. Det ser vi af Anklagen mod Hierta 1834 og Noterne af 1837 og 1842. Forholdet til Danmark bestemtes iøvrig enten af den gamle Modsætning eller af Ønsket om Fællesoptræden mod Rusland, den Stemning, Ploug 1843 søgte at spille paa. Vi møder den paa begge Studentermøder, 1842 og 1843, og hos baade Oscar (I) og hans Søn Karl (XV), af hvem man i Almindelighed ventede Revanche mod Rusland efter Karl XIV's henholdende Politik².

1843-Mødet vandt flere Tilhængere, men oftest paa et andet Grundlag end Plougs, hvilket senere blev tydeligt. Det følgende Aar medførte en almindelig Tilbagegang i Tilhængereskaren, dels fordi der intet skete i Danmark, hvor Regeringen havde stækket den politiske Virksomhed, dels fordi den svenske Regering standsede Forberedelserne til et Studentertog til København ved Kongens Død³. De svenske Myn-

¹ »Det gjorde godt at se, hvorledes time for time, ja minut for minut, skællet faldt vore upsalabrødre fra øjnene; tåget var i sig selv så nyt og dristigt: upsalaboerne vare aldeles uforberedte på det; de vare helt fremmede for det samliv, som allerede i flere år havde glædet og højnet Lundeboerne og Københavnerne; de vare ikke helt fremmede for den tanke, som var udspreddt og næret af tyskerne; at vi vare omvæltningmænd, ja vel endog republikanere, som man nøje burde tage sig i agt for. Men de vare heldigvis unge som vi, med Syn for og Kærlighed til vort fælles fædreland; og de bleve alle tagne med storm» (Frederik Barfod: Et Livs Erindringer, 102).

² Se allerede Koncept til Brev fra Oscar til Johan Lefrén, 1820: Truslen fra Rusland kan kun standses ved Samling af Europa under *England*, men betydelig Modvægt kan skabes ved et forenet Norden. Under 1833/34-Krisen udtalte han sig atter for svensk-dansk Fællesoptræden. (Brevene cit. Söderhjelm-Palmstierna, 185 ff og 211).

³ Smlgn. Brev fra Upsala, Okt. 1844, om Mødet i det derværende skan-

digheder, der ikke kunde risikere det gode Forhold til Rusland, var 1843—45 klart fjendtligsindede¹. Først 1846—47 begyndte Oscar I at slække paa denne Politik, samtidig med at det skete i Danmark.

Den skandinaviske Opinion i Sverige var endvidere af anden Art, end Ploug ønskede. Nogle hyldede kun den liberale Skandinavisme, andre behandlede Enhedstanken paa længere Sigt, men begge modarbejdede saaledes i Realiteten Plougs Planer.

Blandt de første finder vi Sturzen-Becker og Docenten Siljeström, begge Skandinavister fra 1843. Den sidste betragtede Skandinavismen som en første Etape paa Vejen til en almindelig Enhed af alle Europæere, som derefter skulde udvides til alle Verdensborgere². Sturzen-Becker skrev begejstret til Ploug i Anledning af tyske Studenters Besøg i Upsala, at de Unge nu begyndte at samles politisk for at nedrive Traditionen; den skandinaviske Ide vandt nu frem ikke alene i Danmark og Sverige, men ogsaa i Berlin!³ Dette havde vel kunnet tilfredsstille Ploug og Lehmann 1838, men ingenlunde i 1844. Naar det kom til det nationale, var Interessen i denne Periode, som ved Upsalamødet, kun for det finske Problem, især da i Mellem- og Nordsverige. Modstanderen var Rusland, og mange svenske Skandinavister

dinaviske Selskab, hvor Medlemstallet fra 1843 var sunket fra 300 til 100, og om Professorernes Modstand (»Fædrelandet», ²/₁₁ 1844). Samtidig maatte Brevet berolige Ploug angaaende Geijer, som erklæredes for sikker Liberal. Det kan have været en Beroligelse, men kan næppe have tilfredsstillet Ploug.

¹ Den svenske Petersburggesandt skrev spottende om »le sieur Démosthène—Cicéron—Ploug»; »Svenska Minerva» angreb fra 1843 Skandinavismen (smlgn. Arnliot Gellina, Sturzen-Becker: Den skandinaviska frågan, 1857, 5).

² Cit. Clausen: Skandinavismen, 93; smlgn. »Fædrelandet», ²⁸/₅ 1841.

³ »Det unga släktet börjar i våra dagar allt allmännare finna det behof af sammanhållning, gemensamhet, politisk, icke mindre än humanistisk association, för att med afgörande kraft nedergöra de gamla föråldrade fördomarna och traditionerna. Ett ungt konfedereradt Norden är en idé, som icke längre kan falla, den har redan sina befastade punkter i Upsala, Lund, Köpenhamn, Greifswald, Berlin . . .». Brev fra Sturzen-Becker til Ploug, Sept. 1844 (Trykt hos Ragnar St.-B., I 80; smlgn. Brevet fra August samme Aar, ibid., I 61—71).

ønskede egentlig en skandinavisk-tysk Alliance som Modvægt, dermed saaledes en dansk-tysk Forsoning¹.

Paa den anden Side stod især den ældre Generation blandt de svenske Skandinavister, som ganske vist ønskede en Enhed, flere endog en politisk, men som tillige saa Vanskelighederne og Faren ved at gaa for hurtigt frem. De krævede en stærk kulturel Enhed bygget op, førend den politiske kunde udformes. Til Forskel fra den danske nationale Retning havde de Raad til at se Sagen paa langt Sigt, thi heller ikke for dem betød Slesvig et umiddelbart Problem. Til denne Gruppe hører Geijer, Atterbom og Carl Love Almqvist.

Geijer gennemførte 1844 Regeringens Henstilling om Aflysning af Studentertoget til København. Samme Aar udsendte Atterbom sin Pjece »Om skandinaviska föreningen och studenttåget från Upsala till Köpenhamn», som manede til Besindighed og angreb den forhastede Politicisme, ligesom Litteraten Chr. Molbech i Danmark, med hvem Atterbom stod i Forbindelse. Det gælder ham som ogsaa Almqvist, der 1846 holdt Foredrag derom i København, at de var positivt indstillet til den politiske, nationale Skandinavisme, men ikke ansaa Tiden for moden til at gennemføre den politiske Enhed.

Forskellen mellem de to Retninger kommer klart frem, om man sammenligner Plougs og Lehmanns Holdning med Almqvists, som vel nok er den af de svenske Skandinavister, der indtog det mest realistiske Standpunkt. Han viste 1846 det danske skandinaviske Selskabs Medlemmer, at den politiske og militære Alliance ikke kunde være Forudsætningen for en Enhed, men det sidste Maal deri. Han krævede derfor praktiske Reformere kulturelt og et maalbevidst Tilnærmelsesarbejde gennem Ungdomsopdragelsen og Erhvervslivet. Hans

¹ Dette gælder saavel Sturzen-Becker som Provst P. Wieselgren; se hans »Om några missförstånd, som förhindra Skandinavismens idé att mera allmänt göra sig gällande i Skandinavien», Foredrag i Skand. Selskab, 20/11 1847; item St.-B. paa 28/1-Festen i Kbh (»Fædrelandet», 30/1 1845). Wieselgren kunde endnu 1847 i København foreslaa Danskerne Sammenslutning med de tyske Stater (Foredraget, 5).

Forslag 1846 om en skandinavistisk Omlægning af Undervisningen i Geografi, Historie og Sprog samtidig med hele Universitetsordningen i de tre Riger¹ er i Realisme og Klarhed ikke overgaaet af senere Skandinavister. Hans Tanker om Mønt- og Postreform blev senere gennemført. For et Toldforbund forstod han de store Vanskeligheder², og Alliancerne med militært Samarbejde satte han i Slutningen, netop fordi han i Øjeblikket lagde — og kunde lægge — mindst Vægt derpaa. Hans Vej til det fælles Maal var modsat af Plougs. De svenske nationale Skandinavister stod før 1847 som Helhed paa Siden af ham.

1843 skiltes da den danske, af Lehmann og Ploug ledede, Skandinavisme fra den svenske, hverken fordi denne var utopisk eller uegennyttig, som Julius Clausen og Ragnar Sturzen-Becker har hævdedet. Det var heller ikke, fordi den var upolitisk, men fordi den toneangivende danske var fremkaldt af Kampen i Slesvig, og kun virkede derfor. Den svenske var enten rent liberal, saa mod Finland eller ønskede en Enhed paa langt Sigt. Man kørte hver ad sit Spor. Dette synes man ikke altid at have forstaaet i Danmark. Oplysningerne om de svenske Strømninger, som Ploug og Lehmann oftest fik fra Sturzen-Becker, var dertil misvisende, mere præget af dennes Ønsker end af Forholdene, som de var³.

Syntes Interessen for den nye skandinaviske Retning saaledes ringe i Sverige, var den endnu svagere i Norge, som jo i Forvejen havde sin frie Forfatning, ikke ansaa Rusland og Holstein for nogen direkte Fare og var uvilligt stemt mod

¹ »Om Skandinavismens utförbarhet», $\frac{3}{2}$ 1846, 4 f.

² Ibid., 17.

³ Man sammenligne Sturzen-Beckers Brev til Ploug, Sept. 1844: »... den (Skandinavismen) håller hela Skandinavien cernerad, och den värfvar ständigt nya legioner», med Upsalabrevet Maanedens efter om den stærke Tilbagegang. Hvor store Overdrivelserne iøvrig var fra dansk Side viser Frederik Læssøes Brev til Andræ 1843: »Svenskerne behøver man ikke at tale om; deres hele Historie har givet dem et saa skarpt politisk Blik, at de intet Øieblik betænke sig, men vist ere endnu solidere stemt for Sagen, end vi selv» (Trykt hos Poul Andræ, Supplem. bd, 84). Det var baseret paa Erfaringerne i Kolonien i Rom og Informationer fra Danmark!

Danmark. Der var hverken Brug for liberal eller national Skandinavisme. Statsgældsafløsningen og Arkivsagen havde sat ondt Blod, Sverige mistroede man, ikke mindst Kongehuset og Aristokratiet, og holdt sig nærmest i en Slags splendid isolation kun med Vinduerne aabne mod Vest. Alleerede 1832 konstateredes denne Modvilje ganske realistisk, idet man overfor Skandinavismen mest nærrede Frygt for, at en nærmere Sammenslutning skulde nedbryde den frie Forfatning¹. Man vilde deltage i aandeligt Fællesskab, men ikke i politisk². Reaktionen overfor Studentermødet i København 1845, hvor Normændene var med, var delt hos Studenterne og enigt imod hos Resten. Deres Skandinavisme, naar den fandtes, var aandelig³. Til Gengæld lagde man nu ogsaa langt mindre Vægt paa Norge, i samme Grad som det nationale, militære havde vundet frem. Det var Sveriges militære og økonomiske Kraft, der spillede Hovedrollen i den danske nationale Skandinavisme.

3. *Den danske Skandinavisme indtil den første slesvigske Krig 1848.*

I København oprettedes efter Upsalatoget 1843 et »Skandinavisk Samfund« med Ploug og H. F. Poulsen som Ledere. De ønskede naturligt at organisere Bevægelsen efter deres

¹ Karakteristisk er Brevet fra Kaptejn H. Foss til Tscherning, Chria ¹²/₆ 1832 (Af A. F. T.s efterl. Pap., I 309—10); smlgn. »Fædrelandet«, ²⁷/₈ 1841.

² Det ses 1844 ved Naturforsker mødet, hvor man nærrede Angst for dets »Skin af politisk Tendens« (Brev fra Chr. Hansteen til H. C. Ørsted, Chria ²⁴/₄ 1844, trykt i Breve til og fra H. C. Ørsted, II 1870, 211).

³ »Pluraliteten staar dog sikkerligen paa det Standpunkt, der især beror paa Distinktionen mellem litterær og politisk Enhed« (Brev fra den norske Filosof M. J. Monrad til Lehmann, Chria ²⁰/₆ 1845, Af O. L.s Pap., 89). Man beundrede Lehmanns Frimodighed (B. Dunker til Lehmann, Chria ¹⁰/₇ 1845, *ibid.*, 90—91), men vogtede paa sin egen Stilling (Monrad i ovennævnte Brev, *ibid.*, 88): »Forresten ere vi ikke her Skandinaver paa den Maade som flere blandt Eder, og de Svenske ere det. Det kommer deraf, at vi ere tilfredse med vor Forfatning, og at Frygten for Russen endnu ikke har sat sig rigtig fast hos os« (Dunker i ovennævnte Brev, *ibid.*, 91), og selv om man erkendte Faren for Danmark (»Fædrelandet«, ²⁹/₁ 1845), forekom ogsaa den altfor fjern til at vække en kraftig Opinion.

Retningslinjer og at give den politisk Vægt. Med de to som Ledere maatte dette blive ganske aabenbart, og de mødtes da ogsaa prompte af Forbud fra Regeringen, som mente, at de vilde drive Politik mod Dynastiet, Tyskland og Rusland. »Skandinavisk Samfund» maatte naturligvis for Regeringen blive en Carbonariersammenslutning¹. Plougs og Poulsens Dementier i Sverige var ikke taget for gode Varer.

Overfor Forbudet havde de Nationalliberale heller ikke meget at svare. Ploug maatte i Sagspørgsmaalet give Modstanderne Ret². Forbudet kunde ikke væltes, heller ikke paa Grund af Ruslands og Sveriges Stilling. I Stedet dannedes da et »Skandinavisk Selskab» for aandeligt Samkvem i Norden, hvor Ploug ikke stod som Leder, og med flere moderate Liberale i Spidsen. »Fædrelandet» styrede en forsigtigere Kurs, Kulturartikler, Bogrevuer, Rejsbreve etc. Truslen fra Censuren var stærk, ligesom Modstanden fra andre Partier.

Disse var de konservative Grupper bag Regeringen, Helstatsmændene, Godsejere og de fleste højere Embedsmænd³. Vi møder Kritiken hos Folk som Kronprins Frederiks (VII) Hofchef, C. E. Bardenfleth, og Generalprokurøren, Ørsted, i Pressen hos det konservative Hovedorgan, »Berlingske Tidende», Smaaborgernes »Kjøbenhavnsposten», men ogsaa i Digteren Goldschmidts rent liberale Blad, »Corsaren».

Netop hos Bardenfleth og Goldschmidt er det af Betyd-

¹ Det ser vi af »Berlingske Tidende», 6/9 1843, som viste, at to af Talerne fra Upsalatoget, »der især lode sig høre i en politisk Retning», var Medlemmer af Bestyrelsen (Ploug og Poulsen), og »at den af dem, hvis i 'Fædrel.' meddelte Tale har paadraget ham Justitsaction, er traadt frem som provisorisk Formand». Der var Grund til at frygte, at Samfundet »vilde vise sig virksomt for at stemme Gemytterne for en Omvæltning i de nordiske Rigers Statsforhold... till høist strafværdige og for Fædrelandet farlige Attentater paa Nabostatens Forfatning og Rolighed», ja til Landsforræderi.

² I sit lidt flot anlagte Svar (»Fædrel.» 1/8 1843) indrømmede han ironisk, at Studentermødet vel ikke havde politisk Betydning for den store Mængde, »men der kan jo have været Enkelte blandt dem, som forbandt en saadan dermed». Det var blot, hvad Regeringen havde paastaet. De var Samfundets Stiftere.

³ Smlgn. en af Godsejerlederne, den dansk-svenske Blixen-Finecke, som dengang betragtede »Skandinavismen som en Studentfantasi, der strejfede Højforræderiet» (Joseph Michaelsen: Fra min Samtid, 14).

ning at se Standpunktet. De vilde begge, før eller senere, en fri Forfatning, men begge var de Helstatsmænd. Disse lagde Hovedvægten paa Danmarks Mellestilling mellem Tyskland og Skandinavien, og hævdede, at vilde man det nationale, saa maatte man ogsaa tage Hensyn til de mange Tyskere i Slesvig, som den nationale Skandinavisme ikke tog Hensyn til¹. De erkendte, at Holsteins eventuelle Bortfald kunde retfærdiggøre en skandinavisk Forbindelse, men tvivlede paa, at den i Længden var en solid Støtte for Danmark, da Ruslands Nærhed i Finland vilde hindre effektiv svensk Hjælp til Ejdergrænsen. Dertil nærrede de stadig den udbredte Mistro til Sveriges Hensigter overfor Danmark. De mente, som mange, at Sverige søgte en Deling af Danmark med Øerne som Supplement til de skaanske Landskaber og som Kontrol af Indfarten til Østersøen. Denne Gruppe regnede med andre Ord Skandinavismen for ligesaa farlig for den danske Stat som Slesvig-Holsteinismen. Begge trak de mod Udlandet, begge splittede Helstaten².

Vi kan se, at denne Modstand har været udbredt i 1840'erne, og Ploug var i Forbindelse med den skandinaviske Demonstration ved Studentermødet 1845 nødsaget til at svare »de mange», som sammenblandede Skandinavisme og Slesvig-Holsteinisme³. Det var Modstanden paa højre Fløj. Bagved skimter vi Paastanden om, at Skandinavierne ønskede at komme under en liberal svensk Konge. Det er værd at mærke sig, baade for denne Periode til 1848, da Frederik VII besteg Tronen, og atter under Begivenhederne 1863, da den reaktionære Christian IX var blevet Konge, og Striden med Preussen kulminerede.

Skandinavismen havde samtidig faaet Modstandere paa venstre Fløj. Det var hos Bondevennerne, en Del af de gamle Liberale, som organiserede sig omkring 1845 under

¹ C. E. Bardenfleth: Livserindringer, 1890, 99—100.

² Ibid., 133 f; smlgn. H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie, 1877, 275; om »Corsaren», se Otto Borchsenius: Fra Fyrerne, II 279.

³ »Skandinavien og Schleswigholstein», »Fædrelandet», 9/7 1845.

Tschernings Ledelse, og som i Modsætning til de National-liberale først og fremmest ønskede sociale Reformer gennemført paa Landet. De ansaa denne Opgave for langt mere paatrængende og vigtig end baade Konstitution og Ejderstat, og de begyndte at angribe Professorpartiet for dets eksklusive Præg. Sammen med Bondevennerne i Opposition til de Nationalliberale stod endvidere mange Haandværkere og Smaahandlende, som frygtede den frie Næringslovgivning. Vi møder Kritiken især hos Tscherning og den anden Bondefører, Prokurator Balthasar Christensen, i Pressen hos Smaa-borgernes Organ, »Kjøbenhavnsposten». Dette prægedes af kosmopolitisk Demokratisme, angreb selve Nationalitetstanken som Egoisme og saa de vigtigste Opgaver i den almindelige Kulturs Udvikling. Man anklagede Skandinavierne og hele Nationalliberalismen for Letsindighed og Overfladiskhed¹. Dertil kom, at Skandinavierne ikke var nogen samlet Gruppe og svækkedes ved de Liberales almindelige Stridigheder.

De klagede selv derover. Barfods Advarsel fra 1842, at endnu sad ingen Skandinavist i Ministerierne², holdt vel ikke helt længere frem i Fyrreerne, men ingen højere Embedsmand var dog vundet før 1848. »Fædrelandet» mødte under Plougs Ledelse stadig megen Skepsis³, og det vendte en Del fra Skandinavismen, at Ploug i denne Tid fik sit Navn knyttet saa stærkt dertil⁴. Heller ikke Venskabet med Sturzen-Becker gavnede ham overfor Kritiken⁵.

¹ Se saaledes Tschernings Brev til Chr. Flor, Foraaret 1843 om de »skandinaviske Unionsbestræbelser, hvormed der nu leges paa samme Maade, som man har leget med Constitution, Trykkefrihed etc. etc.» (Af A. F. T.s efterl. Pap., II 237).

² I »Fædrelandet», 26/9 1842.

³ Se Plougs Ytringer til Lehmann om Bladets Stilling, 9/1 og 9/3 1843 (Af O. L.s Papirer, 69. 80).

⁴ Der var Kritik nok af hans Person, hans Begrænsning var aabenbar; smlgn. P. L. Møller om Plougs »Viser og Vers» 1847. Han fandt hos Ploug kun to Ideer, »Svireliv (poetice et eleganter »Sold») og »dansk-nordisk-Plougs-Sturzenbeckersk Skandinavisme» (cit. Borchsenius, I 8—9).

⁵ Smlgn. »Corsarens» onskabsfulde og almindeligt delte Angreb paa Sturzen-Becker (Borchsenius, II 280) og Tscherning: »Uden Sammenhold, uden

Den største Svaghed var dog den indbyrdes Splittelse, som foraarsagedes af Delingen indenfor den liberale Bevægelse. Denne havde i Begyndelsen rummet alle oppositionelle Elementer. I Fyrrerne sprængtes disse nu fra hinanden ud fra deres Særinteresser. Lehmann skrev 1846, at der ikke længere fandtes noget konstitutionelt Parti¹. Flere af de liberale Ledere var deserteret i Utilfredshed, han nævner bl. a. Juristen Algreen-Ussing og Grosserer N. L. Hvidt ligesom de to Professorer J. F. Schouw og H. N. Clausen, som havde fordybet sig i »Nationalitetsmystik». Det er netop den ældre liberale Generation, som fødtes før Aarhundredskiftet, og som var konservativt præget. Endvidere nævnte Lehmann Landøkonomen og Industrimanden J. C. Drewsen og Balthazar Christensen, han kunde have medtaget Tscherning, som »i Fortvivelse» havde kastet sig over Bondeagitation. Det er den anden Fløj af den ældre Generation, som voksede op under den første Landboreform, som havde gennemskuet det bourgeoisiprægede i Bevægelsen, og nu lagde Vægten paa en Fortsættelse af Reformerne. Det er Bondevennerne.

Den samme Deling maatte præge den skandinaviske Bevægelse og afbøde en stor Del af dens Kraft; med »Corsarens» præcise Ordføring: »Og naar Alt kommer til Alt, hvad duer det skandinaviske Selskab til, naar det en Gang virkelig skulde bruges? Sammensat af alle Partier, fra Grundtvig til Balthazar Christensen, kan det aldrig føres i Kamp, ligesaa lidt som en Hær, der er sammensat af forskellige Nationer»².

Splittelsen ytrede sig først og fremmest i Holdningen overfor det politiske Element i Skandinavismen. Vi skal betragte den i det centrale Spørgsmaal om det nationale,

Indflydelse, uden Rigdom, uden Mod, uden Talrigheid og uden Organisation raver det liberale Parti i en Taagesky af store Indbildninger af Forhaabninger» (Til Lehmann, 7/3 1943, Af O. L.s Pap.).

¹ Brev til H. N. Clausen, 7/7 1846 (Af O. L.s Pap., 92).

² Cit. Borchsenius, II 280.

som man hidtil har behandlet som en Enhed, men som dækkede over reale politiske Modsætninger, der fik afgørende Betydning for den senere Udvikling.

Ved Midten af 18. Aarhundrede voksede den første nationale Strømning frem ved Siden af den patriotiske, kosmopolitiske, hvor Fædrelandet var den Stat, hvori man var Borger, Folket Fyrstens Undersaatter. I Danmark begyndte Nationalismen omkring 1760 under den borgerlige Ekspansion. Blandt Bybefolkningen vandt den Indpas mod de fremmede Embedsmænd, fortrinsvis Tyskere, og greb ogsaa den gamle danske Adel, som indgik Koalition med Borgerne mod det Struenseeske og derefter mod det Bernstorffske Styre. Ved Indfødsretsloven af 1776 bestemtes, at kun Personer, som var født i den danske Helstat maatte beklæde Statens Embeder. Det var denne første Nationalismes Princip, Nationaliteten bestemt udfra Fødestedet. Loven lige-stillede dermed Danskere, Normænd og Tyskere (i Hertugdømmerne) »nationalt». Bevægelsen sank efterhaanden tilbage, og først i Frederik VI's sidste Aar, i 1830'erne satte den nye Borgerbevægelse, Liberalismen, for Alvor ind, støttet til den økonomiske Opgang og Strømningerne i Europa. Dermed vaagnede Nationalismen atter, tillige presset af Udviklingen i Hertugdømmerne. Det var nu ikke længere Fødestedet, som var afgørende, men Sindelaget, Sproget, den fælles kulturelle Udvikling. Brydningen mellem disse Retninger, den gamle Patriotisme og de nyere, endnu ufærdige Nationalopfattelser genfinder vi i den skandinaviske Kreds. Det var en politisk Modsætning.

Man kan for Oversigtens Skyld inndele Skandinavisterne i fire Hovedgrupper, to nationalistiske, en aktivistisk og en moderat, endvidere en patriotisk og en økonomisk.

Den aktivistiske Gruppe præges af den yngste Generation, Ploug, Lehmann og Monrad, hvor især de første ønskede en hurtigt gennemført Udsondring af de tyske Landsdele, Slesvigs Indkorporering som Provins i Danmark og politisk Enhed, i det mindste Alliance, med Sverige-Norge. Men Ejdergrænsen stred i Virkeligheden mod en gennemført

Nationalitetside i dennes nyeste Udformning, eftersom Slesvig rummede en talstærk tysk Befolkning. Det er da nødvendigt at tage op til Undersøgelse denne Gruppens Opfattelse af Maal og Midler. Vi skal se, at Nationalitetstanken for dem var et Middel, som kun toges op med afgørende Begrænsninger, med ledende Synspunkter fra den tidligere Periode, historiske og juridiske.

Ploug sammenfattede 1874¹ sin Kamp saaledes, at han og hans Fæller var tvunget til at proklamere Ejdergrænsen som et Modtræk mod Slesvig-Holsteinernes Krav, de krævede begge hele Slesvig til sig: »Feltraabet maatte udtrykke, hvad der var vor historiske Ret, . . . Slesvigs Anerkjendelse som et dansk Kronland, der aldrig havde hørt til Tydskland, paa hvilket dette derfor intet retligt Krav havde, og den var det dansk-slesvigske Riges Opretholdelse som selvstændigt Medlem af det europæiske Statssamfund.» Intet Sted møder vi altsaa Begreberne Nationalitet, Nation, Stamme eller Folk, som vi kender fra Nationalismens Terminologi. Ploug sad dengang som en elder statesman og var da helt konservativ. Hans Ord kunde ligesaa gerne være udtalt af en konservativ Helstatsmand fra 1840'erne som Bardenfleth. Spørgsmaalet er nu: Dækker denne Udtalelse ogsaa Plougs Opfattelse i 1840'erne? med andre Ord, havde han skiftet Stilling, maaske under Indtryk af Nederlaget 1864, eller blot Terminologi?

Det sidste synes at være Tilfældet. Han opererede i den første Tid med et nationalistisk Begrebssæt ovenpaa strategiske, juridiske og historiske Betragtninger. Dette skabte Konflikten i Plougs Propaganda, og den blev ham bevidst endnu før 1846. Den afslører Indholdet af hans Nationalisme.

Som Modstykke til det citerede Indlæg fra 1874 skal jeg sætte en praktisk Iagttagelse fra 1845. Det er Skandinavistledelsens, først Plougs, Holdning overfor den norske Digter Henrik Wergeland, som var Skandinavist og stærkt liberal. Men Wergeland blev aldrig indbudt og aldrig om-

¹ Forordet til Lehmanns Tale 28/5 1842, O. L.s efterl. Skr., IV 262.

talt. Han holdt nemlig paa en særnational Udvikling for de enkelte Lande, inden en Enhed kunde skabes. Borchsenius hævder, at det maatte kollidere med den akademiske Betragtning af en nordisk Samfølelse, og at det var Baggrunden for Udelukkelsen¹. Det er dog langt vigtigere, at den politisk bestemte, aktivistiske Retning maatte revoltere derved. Det var jo Modstand mod Plougs og Lehmanns Program, som fordrede direkte Hjælp til Sydgrænsen. Digteren Goldschmidt saa skarpere denne praktiske Baggrund bag Ideologien².

Den stikker ogsaa frem i Plougs Programudtalelser. Han tænkte rent statsligt, blot at Fyrsten ikke længere var Staten. I Polemiken mod »Berlingske Tidende» 1843 angreb han i »Fædrelandet» (27/2) som tidligere nævnt den konservative Resignationspolitik, som vilde ophæve i sin Konsekvens Danmark som Stat, idet Hærvæsen, Diplomati og Hofholdning vilde forsvinde. Kun Handel, Videnskab og Kunst vilde maaske blomstre, men da var Danmark saa blot blevet et nordisk Italien, »hvor Stat og Folk er opgivet til Fordeel for Befolkningen». En Sammenligning af det første med det andet Led viser, at de bortfaldne Attributer i sig selv intet havde med Folkebegrebet at gøre, men kun med Statsapparatet.

Denne Spaltning træder mere og mere tydeligt frem, efterhaanden som hans Propaganda udvikler sig og vinder i Realisme. Ploug ræsonnerede videre derom ud paa Efteraaret (26-28/9), denne Gang med den skandinavistiske, men konservative og helstatlige Enevældemand, Københavns Stiftsprovst Eggert Tryde, altsaa med det ældste af Standpunkterne. Ploug angreb Tryde for, at han ikke havde forstaaet Nationalismen ret, da han ikke var liberal. Dette er konsekvent, men vi ved af det tidligere anførte, at Ploug selv var

¹ Borchsenius, I 272 f.

² »Wergeland har ikke skrevet noget lyrisk Digt mod Schleswigholsterne og ikke udbragt en eneste Toast for noget af vore liberale Koryfæer. Følgelig har heller intet liberalt Koryfæ udbragt en Skaal for ham og gjort ham berømt.»

tilbøjelig til at slaa af paa de liberale Krav, hvis det var Betingelsen for en Gennemførelse af de ydre nationale. Men det viser samtidig, at Ploug i det mindste var klar over den afgørende Forskel mellem de to Indstillinger, da han videre indrømmede, at Trydes Opfattelse — Folket som Fyrstens Undersaatter —, som han delte med Ørsted og mange andre, var Frugten af Enevælden, og at den stred mod Nationalismen¹. Samme Klarhed ligger ogsaa over hans Inddeling af de forskellige Hovedstandpunkter paa denne Tid.

Ploug saa for sig tre Grupper: 1. Oldenborgske Danske, 2. danske Danske og 3. skandinaviske Danske. De første er selvfølgelig Helstatsmændene, de konservative Patrioter, som ønskede alle Statsdele opretholdt, ogsaa de tyske, under Enevælden. Den anden Gruppe er de ejderdanske Nationalister, som i lige Grad frygtede Sverige og betonedede Forskellene i Norden (efter dette maa Wergeland vel betegnes som norsk Normand); den sidste Skandinavisterne². Dette var klart stillet op, men giver i og for sig ingen Indrømmelse direkte af Ploug om hans eget Standpunkt.

Naar vi derimod overfor Nationalitetskomplekset sætter Plougs og Lehmanns Krav om Ejderstaten og Modstand mod en Deling af Slesvig efter Nationaliteter, saa viser det os i Realiteten 1874-Tankegangens Tilstedeværelse bagom den

¹ »... ja, vi betragte det som en af de sørgeligste Følger af det Uklare og Forvirrede i alle vore offentlige Tilstande, at Fortvivlelsen har kunnet drive selv Mænd som Geheimeraad Ørsted til... at gaae ud fra en saa forfærdelig Opfattelse af Folkeligheden.»

² Ploug opstiller i Sammenhæng hermed en Sondring mellem skandinavisk, engelsk og tysk »og maaske hollandsk» Nationalitet indenfor den germanske Folkefamilie. Herved er at bemærke to Ting. Ploug satte i sin Propaganda den skandinaviske Nationalitet som Modsætning til den tyske, skønt de tilhørte samme »Folkefamilie», i en ligesaa ofte betonet Modsætning til den slaviske (Rusland). Det er tydeligt, at det for Ploug her drejede sig om en rent politisk Modsætning bag Ideologien, som kom med det ydre og indre Tryk i Hertugdømmerne. Det er karakteristisk, at Lehmann forinden ikke følte nogen Modsætning til de tyske Undersaatter i Holstein. Dernæst er det vigtigt, at Ploug med sit Indskud om en »maaske hollandsk Nationalitet» viser sit Kriterium for Bedømmelsen i det teoretiske: Det er *Sproget*, som heller ikke havde voldt Kvaler før Hiort Lorenzens Optræden 1842.

nationale Terminologi, det historisk-retlige, statspolitiske. Det blev nøgternt udtalt 1874, da alt var forbi, ikke 1843. Men følger vi Ploug videre, kommer det allerede klarere frem kun et Par Aar senere.

Han aabnede Aaret 1845 med et Tilbageblik ⁶/₁ over »Fædrelandets» Politik. Heri omtaltes Slesvigproblemet. Ploug erklærede nu rent ud, at han havde anvendt denne Sag til at vække Befolkningen politisk, »ved at reise Stats-høihedens og Nationalitetens fælles Banner», altsaa den gamle Modsigelse, for selv i Ejderdanmark var de ikke fælles. Propagandaen havde haft det dobbelte Formaal at hjælpe Slesvig og samle aktive Tilhængere for den liberale Bevægelse.

Aaret efter blev han tvunget videre af Delingstankens Tilhængere, som netop angreb hans svage Punkt, den tyske Nationalitet i Slesvig¹. Det var første Gang, han for Alvor beskæftigede sig dermed, og det er tydeligvis denne en garde-Stilling, som Modstanderne her tvang ham ind i, der samtidig bragte ham til helt at klare sit eget Forhold til det nationale og dets Betydning for ham og hans Kamp. Derfor er 1846-Diskussionen saa vigtig.

Om de tyske Undersaatters Ret svarede Ploug, at man ikke burde forveksle Folkesuveræniteten med Folkeanarki, idet Statssuveræniteten til enhver Tid først maatte opretholdes; den var begrundet i Folket. Dette var i Realiteten at foregribe den fri Forfatning, som ikke eksisterede. Det var jo netop den hyppigste Anklage mod ham, at han svigtede det liberale. Nu indrømmede han Angrebene Berettigelse, men forsvarede sig med, at al Kraft havde maattet koncentreres om Striden i Hertugdømmerne, mod den tyske Befolknings »Opsætsighed mod Statsenhedsprincippet» og Miskendelse af »den rette Statsbegrænsning». Og endelig skrev han rent ud, at han altid havde stillet den politiske Statsbegrænsning over den nationale, og at han derfor havde søgt dels Ejdergrænsen som den politiske Linje for den danske Uafhængighed mod det tyske Forbund, dels den skandinaviske Forbindelse

¹ »Fædrelandet», ⁴/₈ 1846: »Fædrelandet og de slesvigske og holstenske Forhold.»

som den simpleste og fornuftigste: »Vi have kun betragtet og betragte kun det nationale Element som et vigtigt Moment i de politiske Aarsagsrækker, men ingenlunde for mere.»

Ploug har dermed 1846 som 1874 bekræftet, hvad hans Udtalelser 1843 indebar, Modsigelsen i hans nationale Terminologi røbede, og hans Søn siden søgte at gøre gældende, naar han skrev, at hans Far var helt igennem politisk og aldrig havde tænkt sig, at Kulturarbejdet kunde føre til Maalet i Skandinavismen¹. Der findes intet som beviser, at det ikke har ligget bag hele Tiden, da han paakaldte Hjælpen til Slesvig.

Ved Siden af Ploug stod Lehmann og delvis Monrad. Lehmanns Ridehustale 1845, hvor han paakaldte den nordiske Ungdoms Hjælp til den kommende Strid, og hans Bemærkning i Brevet 1846 om Schouws og Clausens Nationalitetsmystik viser klart hans Stilling². Allerede 1844 erkendte han, at der i det slesvigske Spørgsmaal kun var eet Værn, den politiske Grænse³. Endelig møder vi blandt Aktivisterne ogsaa den unge Magister og Teolog, D. G. Monrad. I et Foredrag, han November 1844 holdt i »Skandinavisk Selskab»⁴, brød han helt de officielle Rammer for Selskabet, idet han slog fast, at Skandinavismen i sig selv var politisk, ligegyldig fra hvilket Synspunkt man betragtede den⁵.

Lederne af Gruppen synes terminologisk at have været paavirket af den Strømning, som 1843 kom til Udtryk hos Digteren J. L. Heiberg. Dennes »Intelligensblade» Nr. 20

¹ »Tilskueren», 1901, 445.

² Hans Svar mod »Kjøbenhavnsposten», der kaldte Nationalismen »indholdsløs Folkeegoisme, som kun faaer et Indhold gennem Reflexionen paa dens Modsætning», at den »var det karakteristiske Indhold af Folkets indre og ydre Liv» (»Fædrelandet», ¹⁵/₈ 1845) virker lidet overbevisende, naar Ridehustalen samme Aar finder, at »det er i Modsætning til andre, man bliver sig selv bevidst» (O. L.s efterl. Skr., III 157), altsaa hvad Modstanderen hævdede.

³ »Fædrelandet», ¹⁰/₁ 1844; smlgn. ¹¹/₃ 1844.

⁴ »Nogle Bemærkninger om det skandinaviske Selskab», 1844.

⁵ Ibid., 6; smlgn. 7. 23.

fik en begejstret Omtale i »Fædrelandet»¹, for han viste heri, at det nationale var det politiske, og Sproget Kriteriet. End-og den indre Modsigelse delte han med Ploug og Lehmann, for saa vidt som ogsaa han helt frakendte den tyske Befolkningsgruppe nogen Ret for deres Krav. Det er aabenbart ham, som har forsynet Ploug og Lehmann med Argumenter til at dække Modsætningen mellem Ideologi og Virkelighed, idet han skelnede mellem slesvig-holsteinsk Tyskhed og tysk Tyskhed, hvoraf man kun var i Strid med den første (det var 1843). Heiberg ansaa paa dette Tidspunkt Striden for et indre Opgør mellem en Provinsialisme og en Nationalitet indenfor samme Nations Grænse, mellem en Nationalitets Provinsialisme og en Nations Nationalitet, som han udtrykker sig. Som man ser, den fuldkomne Krydsning mellem det nye Nationalitetsbegreb og det gamle Statsbegreb, som denne Kreds prægedes af.

Dette fører videre til Ploug og Lehmann, og kan maaske for en Del forklare Plougs Svingning til en mere realistisk Terminologi fra 1843 til 1846. At nationale Begreber overvejede i hans Udtalelser 1843, maa aabenbart tillige ses ud fra Modstanderen, det var i første Række Tyskerne i Holstein. Selv om de tyske Stater tonede frem bagved, har de endnu ikke spillet den store Rolle for Plougs Problemstilling; man kan endnu mindre undre sig over, at Svenskerne derfor heller ikke kunde bringes til at se den 1843. Frem mod 1845—46 blev det klarere, at Holsteinerne fik Støtte sydfra, og Ploug modnedes til større Realisme. Hertil svarer Ændringen i hans Terminologi. Den nærmede sig nu det statspolitiske, som dels stemte overens med Situationen, dels harmonerede med Plougs almindelige Indstilling, for ogsaa han var jo kommet fra den gamle Stat over Liberalismen til Nationalismen, og han synes aldrig at have gjort Springet fuldt ud. 1845—46 blev et Skridt fremad, eller om man vil tilbage, for Ploug til hans egentlige Position. Vi skal senere se, at han endnu ikke havde løbet Linen ud i at konkretisere

¹ 7/1 1843.

for sig selv den politiske Fare sydfra; fra at tale om truet Nationalitet i Slesvig var han ganske vist naaet frem til at tale om politisk Modsætning til Tyskland; men Preussens Indblanding i Krigen 1848 blev et Chock endog for ham!

Paa Nationalismens Stade, men politisk mere moderat, stod en Del af de ældre Liberale, som i højere Grad søgte at gennemtænke det nationale, og ikke var aktivistisk i det udenrigspolitiske. Her træffer vi først, og nærmest Aktivisterne, Professorerne H. N. Clausen og J. F. Schouw, derefter Frederik Barfod og paa den anden Fløj Grundtvig og Professor J. N. Madvig. De første var »Nationalitetsmystikerne«, og dog stod de Ploug og Lehmann nærmest. Clausen talte om nordisk Nationalitets Væren eller Ikke-Væren¹, og selv om han senere i sine Erindringer, da han saa tilbage paa mange Skuffelser paa dette Omraade, lidt bittert tilføjede, at man stadig stod Tanken om en nordisk Sammenslutning fjernt, fordi man ikke havde holdt det nationale og det politiske ude fra hinanden², altsaa et Angreb paa Aktivisterne, saa fastholdt han dog, som i Begyndelsen af Fyrreerne, at Danskhed, Skandinavisme og Forfatningsfrihed havde samme Udspring og samme Maal. Vi skal se, at han netop senere stod paa samme Standpunkt som Lehmann, og dog bøjede af.

Denne Splittelse, som vi ogsaa finder hos andre af Gruppen, skyldes først og fremmest personlige Forudsætninger. Som Videnskabsmand søgte han at gennemtænke Begreberne og naa til en dybere Ide, en nordisk Nationalitet, som laa over, hvad vi kunde kalde Særskandinavismen, især Aktivisternes. Men dertil kommer hans og hans Fællers Alder, deres sene Overgang til Bevægelsen, til Liberalismen overhovedet. Meget af den gamle Tid stak frem hos dem, ligesom hos Bardenfleth, der blot ikke var filosofisk anlagt og forblev Helstatsmand. En lignende Indstilling møder vi hos Barfod, som først og altid var liberal, dernæst vel troede paa en nordisk Nationalitet³, men ikke paa en tysk Fare.

¹ Optegnelser, 316.

² Ibid.

³ Et Livs Erindringer, 222.

Paa Yderkanten møder vi Grundtvig og Madvig. Selv siger Barfod, at Grundtvig og han var enige om Ejdergrænsen, men ikke om Tysklands Forening, som kun begejstrede Barfod¹, mens Grundtvig netop her saa Faren. De tørnede sammen, da den aktivistiske Gruppe atter traadte frem. Fra samme Generation og Kreds som Clausen kom Latineren Madvig med sin brede humanistiske Dannelse. Han stak dybere end baade Clausen og Aktivisterne. Humanismen havde befriet ham for Snæverhed i disse Spørgsmaal, men samtidig givet ham en klar Nationalopfattelse. 1844 talte han i Selskabet om Skandinavismens Forhold til den almindelige Kultur, hvor han til en Begyndelse forklarede Ploug etc., at det ægte nationale blot stræbte efter det universelle², Grundtvig, at man ikke maatte isolere sig i Norden og kun dyrke nordisk Mytologi, og Selskabet, at det havde gjort tilstrækkeligt ved at diskutere Ideerne, og aldrig kunde naa mere³. Bagved hans Kosmopolitisme levde en stærk national Forstaaelse, som snart bragte ham til en national Deling af Slesvig som eneste Løsning af det hele Spørgsmaal.

Yderst paa højre Fløj stod de gamle Patrioter, som egentlig blot var Skandinavister af Romantik eller ved den militære Nødvendighed for at bevare Helstaten eller i hvert Fald Slesvig, hvis Holstein faldt. Det er Folk som Stiftsprovsten i København Eggert Tryde, til Dels Bardenfleth og Tscherning. Det var Tryde, som 1843 opponerede mod den politiske Skandinavisme bl. a. udfra dynastiske Synspunkter og senere i »Skandinavisk Selskab» forsvarede den aandelige Skandinavisme som en Udvej til at undgaa den snævre Nationalisme, samtidig med, at han hyldede Enevælden⁴.

¹ Ibid., 198.

² »Om Skandinavismens Forhold», 5.

³ Ibid., 14 ff. Madvig skriver i sine Erindringer, at han derved »afviste paa den anden Side skarpt en selvgod, sig afsondrende og overvurderende Nordiskhed med tydeligt Henblik ikke blot til den grundtvigske Retning, men ogsaa til »Fædrelandets» og Andres daværende ungdommelige Overdrivelser» (Livserindringer, 129).

⁴ »Om Betydningen af et Folks Nationalitet», Foredrag ¹⁴/₉ 1843, 15. Nationalismen undgik blot at udarte til »en vis borneret Spidsborgerlighed»

Endelig talte Skandinavisterne en Gruppe, som først og fremmest vilde en økonomisk Tilnærmelse. Vi finder her Grossererne Alfred Hage og Rud. Puggaard og Afdelingssekretæren fra Kommercekollegiet, Viggo Rothe, den senere Jernbanedirektør. De første repræsenterede Handelen, den sidste Industrien. Det er vigtigt at sammenligne deres Holdning.

Den økonomiske Opgang i Danmark havde fortsat med stigende Kornpriser. Den meste Handel, ogsaa paa England, gik stadig over Hertugdømmerne og Hamburg, men Oppositionen herimod var stigende, især fra den Del af Handelen, som transiterede Korn etc. fra Skaane og Øerne. En førende Skikkelse indenfor denne Gruppe var Alfred Hage, Hothers Broder, hvis Adoptivdatter blev gift med Ploug, Søsterdatteren med Orla Lehmann. Han var Svoger til Hans Puggaard, som lod ham avancere indenfor sit store Kornhandelsfirma, der byggede paa Skaaneimporten. Allerede i 1830'erne blev han svensk-norsk Vicekonsul. Siden kom han til København og fortsatte som Kompagnon, opkøbte Landejendomme i Skaane, kæmpede for Dampskibsforbindelse København—Malmö med Lettelser for Sundtrafikken, som var underlagt store Vanskeligheder især fra svensk Side. Han holdt politisk Salon for de Nationalliberale, men stod iøvrig ret isoleret indenfor Handelskredse. Der er intet mærkeligt i, at han og Svogerens Søn var Skandinavister og ønskede en Nedsættelse af Toldsatserne, som Sverige havde rejst for Samkvemmet med Danmark. Det var et Firma-spørgsmaal.

Ligesaa oplysende er Viggo Rothes Deltagelse. Han var som Polytekniker blevet ansat i Kommercekollegiet, hvor han interesseredes i Handelens Vilkaar samtidig med, at han var beskæftiget ved Industrien, hvorfra han sendtes paa Studie-

ved Forbindelsen med det øvrige Norden, men kun paa aandeligt Grundlag. Tryde talte mod Sværmerne og den politiske Enhed, d. v. s. Aktivisterne, endvidere mod Demonstrationer mod Regeringen (19—20) og til sidst direkte mod Plougs Optræden i Sverige Aaret i Forvejen. Vi erindrer Plougs Polemik mod ham i »Fædrelandet».

rejser til Hertugdømmerne, Tyskland og Sverige. Han var i Familie med Eggert Tryde, kom hos H. N. Clausen og Madvig. Fra 1838 var han den nyoprettede »Industriforenings» Sekretær. Dette bestemmer hans Stilling, som var vanskeligere end Handelsfolkens. Han var blevet begejstret over det Albuerum, Industrien havde i Frankrig og det tyske Toldforbund, og den Beskyttelse, den fik bag Toldmurene.

1843 udkom første Del af hans »Danmarks industrielle Forhold, betragtede nærmest med Hensyn til Spørgsmaalet om Afslutning af Told- og Handelsforeninger med Nabo-staterne», en Undersøgelse af de økonomiske Forhold i Nord-europa. Den er skrevet fra »Industriforenings» Standpunkt, og dette skabte Konflikten for hans Skandinavisme, da de danske Industrimænd maatte være protektionistiske. Det gjaldt om at slaa til Lyd for et større Marked i Sverige og Norge, som kunde betale Industriens Ekspansion, men uden Modydelse fra dansk Side. Det første Bind er derfor lagt an paa at vise, at Landbrugets Afsætningsmuligheder snart vilde naa Grænsen, da de fleste Stater inden kort Tid vilde være selvforsynende med Korn. Derved stod de korneksporterende overfor et Stop i deres økonomiske Opgang, hvorfor de til Gengæld maatte udvikle deres Industri. Da det danske Marked var for lille til en saadan Udvidelse, maatte det udvides ved Toldforbund med andre. En Tilknytning til det tyske Forbund vilde kvæle den danske Industri, hvorfor kun Sverige —Norge stod tilbage.

Dette udvikledes nu nærmere i 2. Del, som kom 1845, og som tydeligvis har voldt Rothe langt større Kvaler. Den skulde nemlig give den positive Begrundelse for og Sand-synliggørelse af et skandinavisk Toldforbunds Muligheder¹.

¹ Rothe undersøger Mulighederne efter en Toldlettelse: Korntolden i Norge var ikke høj, saaledes at en almindelig Lettelse ikke vilde medføre særlige Fordele for det danske Landbrug (II 246), heller ikke overfor Sverige, der selv allerede eksporterede Korn. Derimod skulde den give langt bedre Afsætning af danske Haandværksvarer (247). De svenske Tekstiler var vel billigere og svensk Industri paa en Del Punkter forud, men det kunde ikke holde den danske nede! Dansk Toldlettelse vilde ikke hjælpe Sveriges Eksport af Træ og Metaller (249), endnu mindre Norge (251).

En Gennemlæsning viser, hvor vanskeligt det var præcis at angive større Fordele ved og Muligheder for et Toldforbund. Dertil var det svært at komme paa Linje med Hages Retning. De repræsenterede hver sit Erhverv, det ene frihandelsvenligt, det andet beskyttelsesvenligt. Rothe var klart Protektionist, forsvarede sit Erhvervs Interesser. Dette ses nu for det første af hans Afvisning af Landbruget som ikke afgørende ved Bedømmelsen af Spørgsmaalet. Han vidste, at det ingen Fordele vandt ved hans Plan, og at det derfor var blottet for Skandinavisme, ja vel nærmest fjendtligt indstillet. Dets Interesser var stærkt bundet til de bestaaende Forhold, mange til Hertugdømmerne, og alle i Konkurrence med det svenske Landbrug, som nu var begyndt at gøre sig gældende. Til Gengæld fremhævedes Industrien ensidig, men ikke engang her kunde Rothe angive afgørende Fordele, og hans Fremstilling røbede endog den danske Industris Nervøsitet for den svenske. Det ses for det andet af hans Begejstring for det tyske Toldforbund, som havde skabt tysk Industri større Marked samtidig med, at det opretholdt Beskyttelsen og bragte en Storindustri paa Benene.

Rothes Skandinavisme gik efter andre Linjer end Hages og de øvrige Skandinavisters. Han havde svært ved at vinde Gehør for sine Ideer. Den kølige Modtagelse, hans Bog fik, ogsaa hos Skandinavisterne, tvang ham til at modificere sin Plan eller rettere camouflere den yderligere. Det fremgaar med al ønskelig Tydelighed af det Foredrag, hvormed han i Februar 1848 forelagde den paany, nu i »Skandinavisk Selskab». Han skulde paa en Gang fastholde sin Linje og vinde Hages Fløj.

Rothe inledte derfor med at betone Sydsveriges Betydning for København som Byens naturlige Opland¹. Det var en Indledning for Hage. Videre fremhævede han den store Eksport til Danmark af Træ og Metaller, men undlod derved sin tidligere omtalte Indrømmelse af et Forbunds Betydningsløshed netop i denne Henseende. Til Gengæld fremhævede

¹ »Om en skandinavisk Handels- og Toldforening», 28/2 1848, 5.

han nu, stadig for Handelsfløjen, hvor ringe Mulighederne endnu var for Transithandelen under det bestaaende System ¹. Han paaviste, at Handelssystemet begunstigede den svenske Søfart, men undlod at omtale, at den danske var den svenske overlegen. I Forholdet til Norge erkendte han atter, at her ikke kunde ventes større Fordele af Forbund ², og gik derfor over til sit Hovedemne, Industrien.

Her viste han først, hvorledes Danmark i Næringslovgivning var bagefter Norge (1839) og Sverige (1846—47). Hvad endelig Industriens Forhold til Toldlovene angik, talte han vel først som Toldmodstander, men advarede derefter mod en for hurtig Overgang i et Toldforbund. Overgangen burde ske gradvis i et skandinavisk Forbund, af Hensyn til Danmark.

Paa de Præmisser kunde i Virkeligheden ingen ligelig økonomisk Skandinavisme dannes. Men det var netop heller ikke Rothes Mening for den løbende Tid. Hans Konklusion viser, hvad hans Maal var, idet den krævede Nedsættelse af Sverige—Norges Told til Danmarks Satser ³. Han vilde en indre Nedbrydning af det danske Laugssystem, som hindrede Industrien, og en Nedsættelse udadtil af Sverige—Norges Told, som hindrede Dannelsen af et Stormarked. Han bød intet i Stedet.

Det er vigtigt at følge Reaktionen paa disse Forslag, selv om vore Kilder er faa. »Fædrelandet» var selvfølgelig Tilhænger af Næringsfriheden, men advarede atter ved Omtalen af den svenske Næringslov ^{22/12} 1846 mod at overvurdere de økonomiske Faktorer, der blot holdt Borgerne som en vegeterende Befolkning ⁴! Dette var Plougs Indstilling. Han anede, at de økonomiske Argumenter svigtede hans Sag. Vi har set det tidligere. Det gentog sig ved Anmeldelsen af Rothes Bog 1843 ⁵, hvor han advarede mod at tage Skriftet alvorligt, fordi andre

¹ Ibid., 6.

² Ibid., 7.

³ Ibid., 24.

⁴ »Fædrelandet», ^{11/2} 1847.

⁵ »Fædrelandet», ^{10/9} 1843.

udfra samme Argumenter kunde kræve Tilslutning til det tyske Toldforbund. Dertil var Rothe jo Materialist¹.

Det var ikke alene Ploug, som afviste Rothe. Størstedelen af det skandinaviske Selskabs Medlemmer stod paa samme Linje. Rothe indledte sit Foredrag 1848 med et direkte Angreb paa Skandinavisternes Mangel paa Forstaaelse af de økonomiske Spørgsmaal i Forbindelse med Bevægelsen. De var blot Videnskabsmænd og Studenter². Det interesserede hverken Plougs, Clausens eller Trydes Gruppe. Og Hages gik mod Protektionismen, som vilde ødelægge deres Planer. Rothe be- kender, at hans Bog ikke vandt Interesse og kun ringe Om- sætning³. H. N. Clausen fortæller, at det første alvorlige For- søg paa et økonomisk betonet Oplysningsarbejde fra »Skand- inavisk Selskabs» Side blev gjort saa sent som 1850, da man udsatte en Prisopgave om Oprettelsen af et kommercielt og industrielt Samarbejde mellem de nordiske Stater. »Men slige Skridt vare øjensynlig forhastede»⁴.

I Norge kunde disse Ideer heller ikke vente Genklang; her saa man mod England og Amerika. Den svensk-norske Handels- og Søfartskommission 1845—46 havde vist en bred Kløft mellem de to Rigers Interesser, selv om »Fædrelandet» først indrømmede det 1855.

I Sverige fik de ikke afgørende Betydning. Man frygtede Københavns Overvægt i et Forbund⁵, dertil den danske Pro-

¹ »Hindringerne for Industrien som for den hele Udvikling ... ligge fornemmelig i vore indre Forhold, disse have tilveiebragt en Villieløshed og Slaphed, som forhindrer enhver kraftig Virksomhed ... man har formedelst Materiens Magt negeret Aandens Overlegenhed, men igjen negeret Aanden, som fremgik af den Materien tildelte Magt.»

² »Om en skandinavisk Handels- og Toldforening», 3—4.

³ Mit Livs Erfaringer, I 135.

⁴ Optegnelser, 281.

⁵ Karakteristisk er den svenske Udenrigsminister Ihres Ytring Februar 1848: »Om en Union med Fastlandet kan der vel knap nogensinde blive Tale. De herlige danske Øer derimod besidder en Skat, som i Tilfælde af en Forening vilde tilintetgøre Stockholm, nemlig København. Den er allerede for- længst Hovedstaden i Skaane, og den vilde med sin Beliggenhed og mange Fortrin i Tilfælde af en Union uvilkaarligt trække Hof og Residens fra Stockholm» (Cit. Erik Bach i »Danmark», 1943 XI, 350).

tektionisme og paa Handelens Omraade den stigende Konkurrence. Det tyske Toldforbund havde spærret den engelske Handel paa Østersøen. En ny Vej var 1832 skabt med Göta-kanalen, foruden ad den danske Gennemfart, hvor Sundtolden irriterede. Englænderne søgte nu Gennembrud begge Steder, samtidig med at den svenske Handelsverden, som den danske, begyndte at løsrive sig fra Hamburg og søgte direkte Forbindelse med England. Konkurrencen var saaledes godt i Gang, endnu før England 1846—49 slækkede paa Protektionismen. 1834—40 var Tiden for de første store Frihavnsplaner snart i Göteborg, snart paa Gotland (Slite), hvor engelske Handelskredse, »Aftonbladet» og Oscar(I) handlede i smuk Overensstemmelse¹. Russerne bremsede Planerne, men Göteborg arbejdede videre, i Modsætning til Danskerne, som selv forbedrede direkte Englandsforbindelse. Selv om de gøteborgske Importører kunde være interesserede i udvidet Samarbejde, som jo endda under de bestaaende Forhold var godt i Gang, maatte det til Gengæld vække Skibsrederne til Modstand. De fik Støtte fra Stockholm. Den nationalliberale Politik, der med Rygstød i en politisk Skandinavisme arbejdede for en Udskillelse af Holstein og dermed af Hamburghandelen, og som danske økonomiske Skandinavister gav deres Tilslutning, kunde blot yderligere nuancere Konkurrencen.

Det vil ses, at de skandinaviske Aktivister havde store Vanskeligheder at kæmpe med, baade af politisk og økonomisk Art. Ploug indrømmede 1862, at hans Fløj i det skandinaviske Selskab i 1840'erne var »i stort Mindretal»². Ploug var under Censur, og de moderate vandt frem efter hans første Fremstød 1843. Aaret 1844 var dødt paa skandinaviske Begivenheder, da Regeringen fastholdt Linjen fra 1843 i Forstaaelse med Udlandet. Et Studentermøde havde været paatænkt i København, men strandede paa den svenske Regering, som her støttedes af Geijer³. »Skandinavisk Sel-

¹ Om denne Udvikling, se især Söderhjelm-Palmstierna, I 216 ff.

² »Fædrelandet», 18/6 1862.

³ Se Brevene fra Geijer til Henning Hamilton, 3/3. 24/3. 27/3. 7/4. 12/5. 15/5

skab» gav ufarlige Foredrag til Plougs Harmes. Hans Agitation maatte dækkes bag andre Emner. Ved den anden Sprogfest paa Skamlingsbanken i Juli hilste han Slesvigerne med Løftet om Støtte fra Skandinavien mod Angreb, men henviste derpaa kun til Nødvendigheden af aandelig Enhed mellem Nordens Folk. Selvfølgelig har Tilhørerne forstaaet ham¹. Det afgørende for Ploug var Lejligheden til atter at præcisere Slesvigs Problem som Nordens og Nordens Kamp som Slesvigs². Talen viser, hvilke Vanskeligheder baade Censuren og Oppositionen i hans Gruppe paa lagde ham.

I det stille begyndte imidlertid et nyt Samarbejde med svenske Kredse. 1844 kom Sturzen-Becker til København, hvor han virkede som Plougs Forbindelsesofficer til Slutningen af 1847.

1845 øgedes atter Virksomheden. Diskussionen i Tyskland tog til, 1844 havde de holsteinske Stænder opstillet Kravet om Hertugdømmernes Uadskillelighed og Selvstændighed, Bondevennerne organiserede sig, foreløbig i Tilslutning til de liberale. Samtidig blev det klart, at den russisk-fjendtlige Oscar I ikke ønskede at slaa for haardt mod Liberalerne. Resultatet blev det store Studentermøde i København Sommeren 1845, hvor Slesvig blev Hovedemnet. Det var den Ploug-Lehmanske Retning, som atter tonede Flag mod de andre Grupper.

Allerede paa den aarlige Fædrenes Fest 13. Januar, som de skandinavistiske Studenter ved Universiteterne var begyndt at fejre ved Julens Afslutning, anslog Ploug Temaet med en Tale for Niels Ebbesen, mens Sturzen-Becker talte for Fin-

1844 (Ur H. H.s brevsamling, ed. Gunnar Carlquist, I 1914, 11—16); smlgn. Clausen, 75 ff; Söderhjelm-Palmstierna, 338.

¹ Det var da, Ploug fældede de bekendte Ord: »Det er ikke 33 Millioner Tydskere, der ville overvælde 150.000 stakkels danske Brøder, men det er 30.000, ja, kun 3.000, og strengt taget, maaskee kun 30 dumdristige Sleswig-holsteinerne, der have kastet Feidehandsken til 6 Millioner Skandinaver» (»Fædrelandet», 8/7 1944).

² »Alltsaa frisk Mod, Slesviger! thi I ere Skandinaver . . . først naar I ere gode Skandinaver, ere I gode Slesvigere» (ibid.).

lands Befrielse, og Barfod paa sin Side fastholdt sin Linje og udbragte en Skaal ikke for det aggressive Tyskland, men for dets Folkelighed og frie Udvikling¹.

Det nordiske Studentermøde i Juni kulminerede i den bekendte Ridehusfest, hvor Ploug, baade af Hensyn til Regeringen og til de indre Modsætninger holdtes i Baggrunden. Hans Tale til Upsalienserne var spag². De afgørende holdtes af H. F. Poulsen til Normændene, som han kaldte til Hjælp, af Pastor Helweg for Finland, som allerede var underkuet, samt af Lehmann for Danmark. Han fastslog, at Kampens Time nærmede sig, at Norden var i Fare og kaldte de Unge i Salen til Vaaben, naar Tiden var inde³.

Ridehustalen var en Gntagelse af Kalmartalen og af Plougs paa 13/1-Festen, men den var endnu mere direkte. Det var den anden store Tilkendegivelse fra Aktivismen. Man havde atter ladet det komme til Prøve, da Trykket steg paa Sydgrænsen. Det mærkes paa Lehmanns Vendinger, og Samtiden var klar over det⁴. Lehmann mødtes derfor af samme Anklage som Ploug 1843 og forsvarede sig paa samme Maade⁵. Den Ploug-Lehmannske Retning vakte imidlertid ogsaa Modstand paa selve Mødet. Grundtvig angreb den megen Tale om en nordisk Nationalitet, dog uden at gaa mod Aktivisterne i Hovedsagen⁶. Derimod optraadte Tryde med et kraftigt Angreb paa den Politisering af de unge, som Mødet havde givet Vidnesbyrd om, og som genfindes i Plougs

¹ »Fædrelandet», 30/1 1845.

² Ibid., 24/6 1845.

³ Ibid., 26/6 1845, og O. L.s efterl. Skr., III 157 ff.

⁴ Saaledes hans Ven, Højesteretsadvokat Dunker i Chria: »Jeg tænkte lavtnok straks paa Rusland, Cancelliet og Aktion . . .» (Brev 10/7 1845, Af O. L.s Papirer, 90).

⁵ »Fædrelandet», 22-23/7 1845; endv. O. L.s efterl. Papirer, III 174 ff.

⁶ ». . . mens der paa den anden Side ymtes om en splinterny, udelukkende nordisk . . . Nationalitet, der skulde opluge de gamle Tre i Norden, naturligvis ligesom Pharaos magre Køer oplugte de fede og blev dog ikke selv fede deraf; thi var vi, folkelig talt, slet ikke andet end Skandinaver, da vilde Navnet kun være en daarlig Mur imod Rusland . . . Dog alt saadant hører nødvendig til Overgangstidens Pinagtighed» (»Fædrelandet», 1/7 1845).

Afskedsdigt¹. Det var Modsætningerne mellem de danske Skandinavister, som her aabent kom til Orde.

Stod Foraaret 1846 atter i Afmatningens Tegn, fordi intet skete udefra, begyndte Spændingen igen om Sommeren, efter at Christian VIII havde udstedt det aabne Brev² 8/7, som imødekom de Nationalliberale ved at fastslaa samme Arvefølge for Kongeriget, Slesvig og Holstein samt garantere Slesvigs nogenlunde frie Stilling overfor Holstein. Det var en Afvisning af Holsteinstændernes Proklamation fra 1844, og den vakte stærk Gæring i Hertugdømmerne. Samtidig svingede Regeringen derfor ogsaa i Indenrigspolitikken til en liberalere Kurs bl. a. ved flere Embedsudnævnelser. Det var samme Aar, Lehmann i Roskilde Stænder rejste Krav om en fri Forfatning paa Basis af Ejderprogrammet, Bardenfleth gik over til Liberalismen, og Oscar I erklærede, at Skandinavismen skulde have sin Gang, »men inga konstler för den skall göras». »Fædrelandet» gjorde atter sin Stilling op, Ejdergrænse, skandinavisk Forbund, Udblik over Skandinavismens Historie². Oscar I kom til København Ugen efter Patentet af 8/7, en Uge derefter Christian VIII til Ramlösa³. I Skaane afholdtes et skandinavisk Bondemøde, det første Forsøg paa at give Bevægelsen en bredere Basis; men det interesserede karakteristisk nok Ploug og Lehmann mindre.

1847 fortsattes dette. Kronprins Frederik (VII) besøgte Stockholm, hvor man talte om mundtligt Løfte om Hjælp i Tilfælde af Krig⁴. Samme Aar sendte Ploug og Lehmann Sturzen-Becker til Helsingborg, hvor han, sikkert med deres Hjælp, begyndte Propagandaen med sin »Allmänna Öresunds-posten». I Danmark pressede man paa.

Betegnende for denne Udvikling 1846—47 er en Episode ved »Skandinavisk Selskabs» Fest i Roskilde Sommeren 1847 for de nordiske Naturforskere. De øvrige Indlæg

¹ Ibid., 27/6 1845.

² Ibid., 1/1. 3/3. 16/3. 7/5. 22/6. 4/8 1846.

³ Se Söderhjelm-Palmstierna, 340.

⁴ Ibid., 340—41.

bevægede sig smukt indenfor de af Selskabet og Regeringen afstukne Grænser, men Ploug brød gennem Ringen med en lille politisk Demonstration. Han introducerede en af Mødedeltagerne, som paa Fransk holdt en Plougske Tale om den skandinavistiske Politik's lykkelige Fremtid¹. Den fremmede var Fyrsten af Canino, Carl Bonaparte, Luciens Søn, Amatørornitologen fra Italien, som var et prominent Medlem af den nationale Bevægelse mod Østrig og den revolutionære Gruppe i Rom. Han var kort forinden udvist af Østrigerne, nu i Danmark med Naturforskerne, for derefter at vende tilbage til Italien, hvor han deltog i Urolighederne to Maanedere senere og i den konstituerende Forsamling som Vicepræsident. Det lykkedes Ploug at slippe udenom Censuren og samtidig knytte Forbindelse med Napoleons (III) Fætter². Krigen udbrød imidlertid ikke det Aar, ingen Afgørelse faldt, intet Forbund sluttedes mellem Kongerne, og Aktivisterne følte sig stadig isoleret blandt de danske Skandinavister. Man var tilsyneladende ikke kommet meget længere end 1843.

Det vigtigste Resultat hidtil var den begyndende Interesse mellem de tre Folk, en mærkbar Svingning i den gamle Fjendtlighed. Men hvor langt det kunde føre, maatte og kunde først Begivenhederne vise, naar Konflikten brød ud.

4. Den første slesvigske Krig: Foraaret 1848.

Den 13. Januar 1848 samledes danske Skandinavister til den aarlige Fest. Skaren var skrumpet ind, Humøret ikke det bedste hos Ploug og hans Kreds. Den politiske Skandinavisme »syntes da, som den var ifærd med at hende³».

¹ Christian VIII og Oscar I herskede kun over eet Folk, forenet i Følelser, som han vidste, *det i Nødens Stund vilde ske under Vaaben*. Han saa 500 Forskere, opfyldt af Energi til at bringe den billigste af alle Sager til Sejr. Danskerne kunde snart generobre Skandinaviens gamle Stilling i Forbund med Sverige—Norge; til sidst: Et leve den skandinaviske Union! (»Fædrelandet», 16/7 1847).

² Bemærk, hvordan han siden fulgte Carl (ibid., 23/9. 13/10 1847 eks.).

³ Referat hos Hother Ploug: Carl Ploug, 291—92; smlgn. »Fædrelandet», 5/6 1848.

En Uge senere døde Christian VIII. Han havde næsten til det sidste modarbejdet Skandinavisterne. Helstaten og Rusland havde bestemt hans Politik.

To Dage tidligere skrev Ploug under Indtryk af Kongens Sygdom til Sturzen-Becker, i Haabet om at Kronprins Frederiks mange Skandaler vilde rydde Vejen for det svenske Dynasti. Han ansaa Tiden for inde til et Kup, mens Russerne var spærret inde i Kronstadt af Isen¹. Brevet dirrer af mange Aars indestængt Utaalmodighed. Det er Stemningen fra Barrikaderne i Paris. Ploug vaagnede som af en Dvale².

Han stod dog alene med sin Plan. Tronskiftet foregik uden Uroligheder, og Ploug var neutraliseret³. Den nye Konge udstedte Kundgørelsen af 28. Januar, som vel var liberal og lovede en fri Forfatning, men samtidig helstatslig. Frederik ønskede ikke at afgive Holstein og Lauenburg, og de politiske Skandinavisters Spekulationer fik i Længden ingen Næring⁴.

Først Februarrevolutionen med dens Eftervirkninger i Hertugdømmerne, hvor Slesvig-Holsteinerne den 18. Marts stillede Krav om fri Forfatning for Hertugdømmerne, bragte den ønskede Krise. I København samledes Borgerskabet under de Nationalliberales Ledelse til Casinomøderne, hvor man enedes om at kræve en fri Forfatning for Ejderdanmark med Regeringsskifte og Afslag paa Slesvig-Holsteinernes Krav. Den 21. Marts gik Borgerne i Deputation til Kongen, som gik ind paa Ministerskiftet og Konstitutionalismen. Marts-

¹ Ploug til Sturzen-Becker, Kbh. 18/1 1848 (cit. Ragnar St.-B., I 131).

² Ploug til Sturzen-Becker, Kbh. 19/1 1848: »Nu begynder Bevægelsens Bølgeslag under den rolige Overflade at mærkes, og jeg føler mig vel derved, thi Bevægelse, som spænder Nerverne, det er i Grunden, troer jeg, mit Element. Naar andre sove, sover jeg med» (ibid., I 132).

³ Item, Kbh. 21/1 1848: »Det er slet ikke saa let at spille sine Kort rigtigt i denne kaotiske Forvirring». De gamle vil ikke vove sig frem, de unge vil for langt, man lægger sig ud med alle (ibid., I 133).

⁴ Spekulationerne over Kundgørelsen viser Puggaards Brev til Lehmann 9/7: »Der tales om Adoption af en svensk Prinds — Kronprindsen?» (Af O. L.s Papirer, 101).

dagene blev Plougs store Tid, de bedste i hans Liv. Gennem Pressen styrede han Folkestemningen¹. Kongen havde bøjet sig og ladet »Skandinavisterne» hente til Magten², ganske vist ikke uden Tøven. Den slesvig-holsteinske Deputation fik ved sin Ankomst Afslaget i Overensstemmelse med Casinomødernes Ejderprogram. Den 23. Marts fulgte Oprøret i Kiel. Krigen var begyndt.

Dette var Striden, som Aktivisterne i mange Aar havde ventet og forberedt sig paa, men hvor klart havde de formaaet at realisere den for sig? Mindre end man skulde tro. Vi kan se, at Ploug endnu ikke i Begyndelsen af April for Alvor har regnet med Preussens aktive Deltagelse. Hvad de da frygtede, var Rusland. I Begyndelsen af Marts var Lehmann i Audiens hos Frederik VII og advarede mod den russiske Fare³. Samtidig udsendte han et offentligt Opraab derom. Ploug lagde stærk Vægt derpaa overfor Sturzen-Becker, da han paakaldte Sveriges Hjælp⁴. Men det skyldes ogsaa, at han egentlig ikke havde anden Begrundelse for at Sverige skulde hjælpe, da det vanskeligt kunde blande sig i et lokalt Oprør, som Danmark endda i Begyndelsen syntes at kunne bemestre selv.

I Begyndelsen af Krigen gik det nemlig fremad mod Slesvig-Holsteinerne, men allerede inden det sejrriige Slag ved Bov ⁹/₄ var den preussiske Hær rykket ind i Holstein, og dermed vendte Situationen. Ploug blev tydeligvis overrumplet som andre af hans Fæller⁵. Danmark søgte Støtte

¹ Lehmanns Brev til Ploug, Vejle ¹⁶/₅ 1855 (ibid., 155) og Joseph Michaelsen: Fra min Samtid, I 55—58.

² P. G. Bang til H. K. With, ⁹/₆ 1848 (Dansk historisk Tidsskrift, 3 VI 132).

³ Lehmanns Beretning ⁴/₃ (Af O. L.s Pap., 107 f) og Tschernings Optegnelser fra Maj 1868 (A. F. T.s efterl. Pap., II 263 f).

⁴ Ploug til Sturzen-Becker, Kbh. ²⁶/₃ 1848 (Ragnar St.-B., I 144 f): »Hvad siger Sverrig, navnlig dens Ungdom til et russisk Angreb paa Khvn? Nu var en of- og defensiv Alliance paa rette Sted, Tropper fra Skaane i Ryggen paa vore Angribere og et Indfald i Finland! saa vi kan maaskee have den Fornøielse at see den russiske Ørn blive plukket i Øresund!» (ibid., I 146).

⁵ Smlgn. H. N. Clausen i Optegnelser, 320.

hos England og Rusland. Ploug saa den eneste Redning i svensk-norsk Hjælp, men den lod vente paa sig. Hvor meget Preussen havde overrasket ham, ser man af Brevet til Sturzen-Becker faa Dage før Slesvigslaget, hvor han forsøgte at lægge Skylden paa den gamle Regering¹.

Man frygtede at skulle lide Polakkers, Ungareres og Italieneres Skæbne. Ploug havde kun faa kølige Ord til overs for Sveriges Stilling, saa lammet var han², dels af Angrebet, dels af Svenskernes Passivitet.

Slesvignederlaget ²³/₄ klargjorde Behovet for Hjælp mod de forenede fjendtlige Hærstyrker, Slesvig-Holsteinere og Preussere. Regeringen lod Frederik VII afsende sit Bønbrev til Oscar I, og den skandinavistiske Kreds øgede Aktiviteten. Vi ser det bl. a. paa et Brev, som Hother Hage skrev til Thomander for at faa ham til at paavirke den offentlige Mening i Sverige: Nederlaget var sikkert, hvis Preussen øgede Hjælpen, og Sverige forholdt sig passivt. Øjeblikket var derfor inde til Alliance eller Union mod Tyskland og Rusland. Ejdergrænsen maatte reddes som Betingelse for Fællesskabet. Danskerne krævede 10—15.000 Mand³ til en dansk Hær paa 20—25.000.

Dette dækker de politiske Skandinavisters Synspunkter: Afsnittet om Ejderdanmark er i lige Linje Plougs og Poulsens 1843, Lehmanns fra 1842 og Martsprogrammets, Om-talen af den engelsk-russiske Hjælp er Plougs til Sturzen-Becker ti Dage forinden, Kravet om 15.000 Mand til en dansk Styrke paa 20—25.000 i Overensstemmelse med Regeringens Standpunkt efter Tschernings Overslag⁴.

¹ Ploug til Sturzen-Becker, Kbh. ²⁰/₄ 1848 (trykt hos Ragnar St.-B., I 147 f).

² Ibid.: England og Sverige vil reservere sig med »en yderst høflig saft- og kraftløs Note mod Wienertraktatens Krænkelser ligesom ved Krakaus Opslugelse».

³ Hother Hage til Joh. Henr. Thomander, ³⁰/₄ 1848 (Breve til J. H. Th., Lunds Universitetsbibliotek).

⁴ I Maj var den danske Hær paa 20.000 Md, den slesv.-holst. ved Slesvig o. 18.000, Preussernes o. 12.000. Den svenske Hjælp skulde opveje den preussiske.

Stemningen i Sverige var delt. Martsurolighederne havde ogsaa her haft Virkninger. Reformkravet rejstes paany med Styrke. En stærk Stemning for Danmarks nationale Problemer fandtes derimod endnu ikke i større Omfang¹. Martsomvæltningen i København udløste til Gengæld stor Begejstring, i hvert Fald ved Universiteterne, som i deres Adresser hyldede den danske Enevældes Ophævelse og de Nationalliberales faste Holdning i Nationalitetsspørgsmaalet. Anderledes var det med de officielle Myndigheder, som holdt sig forsigtigt afventende, baade i Ihres kendte Note til Berliner-gesandten d'Ohsson ²⁸/₃ og endnu ¹⁰/₄ under Udenrigsminister Stiernelds Samtale med den danske Gesandt.

Slesvignederlaget vakte imidlertid Opsigt og Betænkeligheder, da de preussiske Tropper nærmede sig Nørrejylland og dermed Kongeriget. Tidligere Ikke-Skandinavister begyndte Propagandaen for Hjælp til Danmark, svenske Aviser angreb Preussens Fremgangsmaade. Sturzen-Becker pressesedes haardt fra København og krævede Forbund med Danmark², sammen med C. F. Ridderstad i »Östgöta Korrespondenten«. Lehmanns Ven, Dunker, og P. A. Munch aabnede Propagandaen i Norge.

Modstanden mod videregaaende Hjælp var imidlertid ligesaa kraftig ogsaa blandt de Liberale, især hos de ældre, de graa, der som Barfod i Danmark satte det liberale højst og frygtede en Krig, som Oscar I kunde benytte for Monarkiets Sag.

Lederne af Modstanden i den svenske Presse var — foruden de konservative Blade — »Aftonbladet» under Hierta og »Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning» under Måns Prytz.

Hierta holdt den liberale, antirussiske Retning, forsvarede Malmeksportens Interesser og ønskede derfor ingen Krig med Tyskland. 1861 erklærede han det aabent, at

¹ Se Indrømmelserne hos Lehmann: Den svensk-norske Hjælp 1848, 1861, 1.

² Se forskellige Udtalelser, ogsaa i Breve, aftrykt hos Ragnar St.-B., I 151 ff; smlgn. Otto Lindblads Vise, og Brevet ¹⁵/₅ 1848 (ibid., I 157 ff).

Sverige i Tyskland havde sin naturlige Allierede ¹. Han havde inden Krigen under sine Diskussioner med Ploug og Lehmann, »Ultraskandinaverne» — altsaa Aktivisterne — forstaaet, at de gennem en Krig vilde gøre Slesvig til dansk Provins. Han ansaa det for uigennemførligt og urigtigt. Ejderprogrammet var efter disse Kredses Opfattelse at skyde over Maalet ², Kampen for en national Genvindelse af hele Hertugdømmet at gaa mod Udviklingen ³, og hele Enhedsbevægelsen bygget op paa, hvad Andræ kaldte en Løgn, at der ikke var to Nationaliteter i det danske Rige ⁴.

Prytz tog Stilling i Handelstidningen ^{9/5}, da Forhandlingerne mellem Danmark og Sverige var paa deres højeste. Han hævdede, at det danske Fremstød i Slesvig fratog Danmark en stor Del af dets Ret. Siden kom det dansk-preussiske Spørgsmaal, og her sejrede atter det liberale Synspunkt. Skulde man sende Hjælp, maatte Forudsætningen være en Forfatningsreform. Ogsaa Prytz frygtede Kongens og Adelens Stilling under og efter en Krig. Det længste han vilde gaa i Hjælpen, var til Fyn, altsaa ingen Indblanding i Nørrejylland.

Hierta og Prytz, og med dem store Dele af den svenske Liberalisme, tilraadede fra Begyndelsen Danmark at gaa ind paa en Deling af Slesvig efter Nationaliteter, de advarede mod at styrke de reaktionære Magter i Sverige, og de ønskede

¹ GHT ^{18/2} 1861; smlgn. Brevet til Albano-Adlersparre, Maj 1848: »Händelsen är, att jag redan för flera år sedan disputerat skarpt med Lehmann och Ploug om detta ämne ... Danskarna få ändå aldrig i evighet Slesvig på *det sättet helt och hållet*, som ultraskandinaverne önska. Men skulle det ej kosta! Fyra millioner banko hafva redan säkert strukit för landet» (trykt hos Ragnar St.-B., I 154).

² Hierta i et Brev ^{19/5} 1854 til Fredrik Borg om sin Holdning 1848 (F. T. B.s Breve i Lunds Universitetsbibliotek).

³ Item ^{8/8} 1854 (ibid.).

⁴ Item ^{31/12} 1864 (ibid.). Smlgn. Sturzen-Beckers Brev til Ploug, Maj 1848: »Aftonbladet, fegt som alltid, har nu dagligen diarrhé och predikar *mot* krig, skönt han naturligtvis eljest är 'så god skandinav som någon!'» (Ragnar St.-B., I 156).

et godt Forhold til Tyskland, deres Kunde og Bolværk mod Rusland¹. Det var Reformen og Tysklandsfarten, det gjaldt².

Imidlertid var Regeringsforhandlingerne i Gang. Oscar I var nu tilbøjelig til Samarbejde. Det skyldtes Ruslands Holdning och Reformkravet. Oscar I fik imødekommende Svar i London og Petersburg om eventuel svensk Inblanding, hvis han endda ikke fik en direkte Ordre fra Rusland, som saa Preussen række ud efter Bælterne, og som ønskede svensk Tryk, mens det selv forberedte sin Aktion. Oscar I svingede for en Tid helt over til Rusland³, drevet af Reformvennernes Virksomhed og den udenrigspolitiske Situation. Hans gamle Drøm om europæisk Enhed mod Rusland var bristet⁴. Han kunde støtte den nationale Skandinavisme mod den liberale, alt i en Blok med Rusland. Revolutionsgeneralens Søn vejrede Storpolitik op imod smaalige Reformkrav⁵. De danske Skandinavisters nationale Propaganda interesserede ham iøvrig ikke. Han ansaa den for ganske forfejlet⁶.

¹ GHT, 9/5 1848; smlgn. endvidere En Svenskers Mening om Danmarks Friheds-Kamp, Kbh. 1848.

² Smlgn. Sturzen-Beckers Udbrud til Ploug samme Maaned: »Göteborgarna börja och bli rädda för sina pengar! O, dessa kalkborgaresjälär! Det är i sanning ett argument till emot rikedom, att den aldrig kan höja sig till någon sann ädel och patriotisk politik» (Cit. Ragnar St.-B., I 156).

³ Major Eric Flach 11/6: »Allt detta låter sig göra sedan vår nuvarande allians (med Rusland) tillkommit under skydd av den populära skandinavismen. Senare hade den varit alltför impopulär, och miljonerna hade måhända mötts av stenkastning i stället för bifall» (Cit. Söderhjelm-Palmstierna, 343).

⁴ Til Hofmarskallen, v. Beskow, sagde han: »Palmerston är en tve tydlig herre, och med die deutsche Treue är det nu förbi» (Cit. ibid.).

⁵ Oscar I til Hofmarskallen: »Det kan visserligen bli vittutseende även för oss... men det är dock en intressant epok, mycket intressantare än att ligga här och gråla om konstitutionella paragrafer» (Cit. ibid., 344).

⁶ Oscar I i en Skrivelse til Lövenskiöld, 18/5 1848: »Att alltför mycket vilja bygga rättigheter på språket kan vara betänkligt, och jag tvivlar på att de statsråd, som försvara denna sats, skulle tillstyrka mig, för det att man i Finland talar svenska, att fordra detta lands införlivande med Sverige eller, om tyskarna bemäktiga sig Jylland och måhända även öarna ... de även

Den 29. April overrasktes Frederik VII's Brev, og Oscar I besluttede nu at handle. Den 2. Maj overrumpledtes Hemliga utskottet¹, som efter en kort Diskussion gik med paa Planen om svensk Hjælp til at holde de danske Øer. Den 4. Maj tilskrev han Frederik VII, at et preussisk Angreb paa Jylland og Øerne vilde medføre svensk Indskriden med 15.000 Mand paa Fyn. Samtidig meddeltes det Berlin, at Sverige modsatte sig en tysk Landgang paa Øerne, men ikke vilde lægge den tyske Søfart Hindringer i Vejen.

Stænderne fik de nødvendige Bevillinger til Diskussion paa samme overrumplende Maade som Hemliga utskottet. Det skete i sidste Øjeblik, 10.—11. Maj. De danske Skandinavister, ikke mindst Lehmann og Ploug, har lagt stor Vægt paa de Udtalelser, som der blev fældet². Nu er det ganske klart, at de i hvert Fald miskendte den svenske Regerings, først Kongens, Motiver og Politik og dennes Indflydelse paa Stænderforhandlingerne. Alligevel synes disse, naar man sammenligner med Pressen og private Breve etc., at give et ganske klart Billede af Stemningen i den svenske Befolkning.

Hvad angaar Stemningen overfor Begivenhederne i Danmark, var Delingen vel mindst aabenlys. Ingen forsvarede Preussernes Fremgangsmaade, og mange forenedes i Sympatitilkendegivelser overfor Danmark i dets betrængte Stilling, til Tider med direkte Tilslutning till Skandinavismens Ide. Saa langt var altsaa denne Bevægelse naaet, at Medlemmer af alle Stænder under disse officielle Forhandlinger bekendte sig dertil.

Ligesaa vigtigt er det dog at undersøge, af hvilken Art denne Skandinavisme var, og hvilke Modstandere den mødte. Det kan ikke være noget Tilfælde, at den klarest kom til Orde i Præstestanden. Men ligesaa selvfølgelig forekommer

skulle godkänna Germanernas anspråk att sträcka sitt välde till Norge, vars språk dock är fullkomligt identiskt med det danska» (Cit. *ibid.*, 336).

¹ *Ibid.*, 342.

² Lehmann: Den svensk-norske Hjælp, 12.

mest en eventuel Krigszone, ganske vist ønskede Støtte, men krævede Hjælp fra andre Stater og danske Kompensationer, som kunde lette Skattetrykket. De nordlige Kredse var som nævnt fjendtlige. De angreb som Borgerne Regeringens Fremgangsmaade, der afskar dem virkningsfuld Modstand.

Hovedindtrykket af Forhandlingerne maa blive dette: Fællesskabsfølelsen var vel steget stærkt i Aarene før 1848 i Forhold til 18. Aarh. Men den kunde ikke bære en haard Belastning, fordi der endnu ikke laa stærkere Interesser bag. Den store Del ønskede Bevillingen gennemført, straks eller efter fornyede Undersøgelser, men af Hensyn til Sveriges Neutralitet. Kun enkelte ønskede Strid i Jylland, og da mest Adelen, men dette var aabenbart Indenrigspolitik. En Del, de som boede nærmest, støttede Intervention paa Øerne for at holde en Barriere fremfor Skaane. De fleste skubbede Muligheden af en krigerisk Konflikt fra sig, og en Del var direkte Modstandere af enhver Indblanding.

Det afgørende var Vurderingen af den direkte Fare for Sverige ved den preussiske Fremmarsch i Jylland. Den var omtrent som Danskernes i Marts 1848. Dette maatte lægge en Dæmper paa videregaaende Planer fra Regeringen, om den nærede saadanne. Og fandtes de, laa Afgørelsen hos Rusland. Dette sidste, i Forbindelse med Holdningen hos Stænderne, maa vi lægge til Grund for vor Bedømmelse af Sveriges Stilling under den første slesvigske Krig.

Begivenhederne marscherede imidlertid udenfor Rigsdagsmøderne. 11. Maj underskrevs Militærkonventionen med Danmark, og Glæden var stor hos de politiske Skandinavier¹. De syntes ikke klare over den svenske Regerings Fremgangsmaade, og endnu mindre over Udviklingen i Norge, hvor man først forelagde Bevillingsforslaget for Stortinget den 29. Maj, tre Uger efter Konventionens Indgaaelse.

¹ Sturzen-Becker til Ploug: »Svenskarna komma, en 14—15—16.000 man. Ryssarna falla samtidigt in i Preussen. Våra officerare ha redan Ordres. — Prins Oscar, som är en stor skandinav, har sjelf i flera dagar påskyndat arbetena vid flottans station i Stockholm» (Trykt hos Ragnar St.-B., I 160).

Stortinget udtalte da udtrykkelig, at det vedtog Bevillingen for ikke at bryde Unionen med Sverige ¹.

Alliancen var Oscar I's, og det undgik ikke helt Skandinavierne. Sturzen-Becker skrev til Ploug, at Oscar havde svinget for at undgaa en indre Storm ude i Landet ², men han tilskrev det Stemningen for Hjælp til Danmark, ikke Reformkravet, som tydeligt drev Oscar sammen med det russiske Tryk. Han ønskede som Handelstidningen at benytte Krigen til en liberal Omvæltning ³. Men han forstod ikke, som Handelstidningen, at dette maaske netop vilde hindre en effektiv Hjælp og større krigeriske Forviklinger fra Regeringens Side.

Hvad ventede de danske Skandinavier sig af den svenske Hjælp? Hages Brev, og senere Udtalelser af Ploug og H. N. Clausen viser os, at de regnede med direkte Støtte til at drive de tyske Tropper tilbage til Ejderen.

Dette var tydeligvis ikke Oscars og den svenske Regerings Mening, vel næppe Russernes heller. Først efterhaanden forstod Ploug og Lehmann og Sturzen-Becker det, og de forsøgte stadig at drive Svenskerne videre. Sturzen-Becker fik tidligst Færten af den Rolle, Russerne havde i Begivenhedernes Række. Han skrev ³⁰/₅ optimistisk til Ploug, at Oscar havde store Planer til »det unge Nordens» Sejr, ganske vist med russisk Støtte ⁴. Men hans Optimisme hindrede ham i at se længere, hvilket atter virkede tilbage paa de danske Skandinavier.

Den tredie Juni holdt »Skandinavisk Selskab» Møde, hvor Clausen og Ploug overgik hinanden i straalende Syner. Aktivisten Hans Egede Schack, Udenrigsministeren Grev Knuths Svoger, meddelte samtidig aabenhjertigt Hierta, at Krigen netop var Midlet til ikke alene at faa Ende paa Vrøvlet i Hertugdømmerne, men især til at faa nordisk En-

¹ Lehmann: Den sv.-no. Hjælp, 44.

² Brev til Ploug, Maj 1848 (Ragnar St.-B., I 157).

³ Ibid.

⁴ Ibid., I 162.

hed igennem; efter Krigen vilde Karl (XV) blive adopteret af Frederik VII¹. Det er Toner, som klinger igen i 1863. Ved Fronten var man allerede mindre optimistisk om den svenske Hjælp. »Vi har ingen Svensker faaet endnu og Gud veed om vi faaer nogen»².

Skandinavierne opretholdt saa længe som muligt deres Position. Men Advarslerne steg med Tiden, og Haanen over Plougs Optimisme³. I Slutningen af Juni Maaned sank Stemningen paa »Fædrelandets» Kontor med det russisk-svenske Tryk for Fred. Oscar I ønskede nok at drive Udenrigspolitik, men ikke Hasard. Han kunde ikke gaa frem foran Folkestemningen og Rusland. Biskop Hallström afslørede under Rigsdagsforhandlingerne, at de svenske Tropper kun skulde overføres til Øerne for Forsvar, for at give andre Magter Tid til at lægge sig imellem!

Det er Nøglen til Forstaaelse af Sveriges Politik; den var russisk. Hermed stemmer, at Oscar I i et Brev samtidig til Frederik VII lovede Tropper paa Fyn til Kamp der. Længere tænkte man sig ikke at gaa. Militærkonventionen indeholdt Løfte om successiv Afsendelse af 15.000 Mand + Reserver til Fyn. Den tyske Søfart var uhindret af Sverige. Det var jo, som vi saa, Göteborgs og Stockholms Krav.

Lehmann synes imidlertid at have sluppet Realiteterne og fulgt Ploug og Sturzen-Becker og mange andre National-liberale i deres Forventninger om Kamp i Jylland. Dertil svandt snart det praktiske Grundlag for Hjælp overhovedet, — Preussernes Tilstedeværelse i det egentlige Danmark, da Russerne i Begyndelsen af Maj afgav den Note i Berlin,

¹ H. Egede Schack til Hierta, Juni 1848 (Trykt hos Ragnar St.-B., I 161).

² Lars Hansen Ammindrup, 1. Bataljon, Als 2/6 1848 (Kilder til Danmarks Historie efter 1660, ed. Hakon Müller, III 1940, 27).

³ C. G. Andræ til Egede Schack, 17/6 1848: »Vore gode svenske Venner have da indtaget deres Plads ved Rubicons Bredder, men passere over paa hiin Side synes dog nok endnu at være dem lidt betænkeligt. Deri giver jeg dem forsaavidt Ret, thi man maatte være Redacteur eller idetmindste Medarbejder af »Fædrelandet», for at see Tydskland absolut ruineret, naar 35.000 Skandinaver stillede sig i Marken» (Trykt hos P. Andræ: C. G. A., III 238).

som de havde lagt op til ved at presse Svenskerne frem, og som krævede, at Preusserne rømmede Kongeriget.

Den danske Regering begyndte da ogsaa at blive bange for, at de svenske Tropper slet ikke vilde ankomme. Indtil $31/8$, da Styrken blev trukket tilbage, var der til Fyn kun ankommet 4.500 Mand, hvis væsentligste Indsats, foruden at sætte den russiske Note i Relief, var »att åstadkomma barnungar», som Hierta sagde. Kampene foregik nu atter i Slesvig, og Rusland og Sverige begyndte at øve Tryk paa Danmark for at faa Fred. Netop der viste Sveriges Politik sig tydeligst. De svenske Tropper var Ruslands Paatrykningsmiddel. Oscar I fulgte Russerne i hver Bevægelse og ønskede paa intet Punkt at gaa videre. Hans Begejstring for deres Politik, først Pres paa Preussen, derefter paa Danmark, var udelt ¹.

Efter Paatrykningen begyndte Forhandlingerne frem til Vaabenstilstanden i Malmö $2/7$. De medførte paa den politiske Arena den første alvorlige Modsætning mellem Plougs og Lehmanns Linje og det store Tal af Nationalliberale. Nu hævnede deres egen Ejderpropaganda sig.

5. *Den første slesvigske Krig: Fra Vaabenstilstanden Juli 1848 til Krigens Afslutning 1850.*

Lehmann havde som Minister faaet Indblik i Udviklingen og begyndte at mistvivle om Udgangen. Ploug, som fik sin Viden fra ham, indtog nu samme Standpunkt ², ligesom Krigsminister Tscherning. Den 23 Juni fremkom det første Nødraab, en Artikel om *national Deling af Slesvig*.

¹ Oscar udtalte paa denne Tid om Zaren: »Hans handlingssätt i denna olyckliga sak är höjt över alla lovord. Det bästa jag för min del kunnat göra, var att i allo följa samma politik» (Cit. Söderhjelm-Palmstierna, 346). Kronprins Karl skal 1856 samstemmende have udtalt, at Sverige helt var under Ruslands Indflydelse, og at hvert Skridt dikteredes derfra (St.-Becker i sin Dagbog, ed. Ragnar St.-B., I 231).

² Se hans Brev til Sturzen-Becker, $8/7$ 1848, hvor han udtalte sin Bekymring over Folket, som vilde fortsætte Krigen; det kunde kun gaa galt, naar ikke Oscar vilde (Cit. Ragnar St.-B., I 165). Det er hans gamle Linje: Danmark er fortabt uden Støtte; item »Fædrelandet», $27/6$ 1848.

Krigen var umulig uden svensk Hjælp, det var jo Aktivister-
nes Holdning, deres Pessimisme, naar Danmark stod alene.
Mod dem vilde Grundtvig og H. N. Clausen og den store
Mængde fortsætte Kampen ¹.

Svenskerne gled nu bort fra Striden ². Da Danmark
1849 atter begyndte Krigen, stod Oscar I og Regeringen, og
selv de svenske Skandinavister, imod den danske Holdning ³.
Men da var ogsaa Aktivisternes Indflydelse i den danske
Regering ophørt. November 1848 faldt Martsministeriet paa
Krigsspørgsmaalet. Magterne havde optaget Tanken om Deling
af Slesvig, som Regeringen maatte tage Stilling til. Dis-
kussionen herom er af stor Vigtighed for vort Emne. Den
viser Konsekvensen af Skandinavisternes Holdning før 1848,
som vi har vist den. Den giver os derudfra følgerigtigt de
enkelte Skandinavistlederes Holdning, da de blev stillet over-
for Praksis. Vi vil derfor undersøge den nærmere.

Den kgl. Stænderkommissarius P. G. Bang har fra Marts-
dagene beskrevet sin Hovedforhandling om Regeringsover-
tagelsen med de Nationalliberale ⁴. De skulde gaa med paa,
at han, Bardenfleth og Helstatsmanden Greve Scheel-Plessen
midlertidig skulde fortsætte, og en Helstatsordning gennem-
føres med Holstein, Slesvig og Danmark som selvstændige
Stater i Personalunion. Ellers vilde de ikke blive kaldt til
Kongen. Det gjaldt altsaa det liberale overfor det nationale,
og de var meget betænkelige, for det var jo en fuldstændig
Opgivelse af Ejderprogrammet.

Den første, som gav sig, var — ganske naturligt —
Tscherning, den sidste — ligesaa naturligt — Lehmann, som
havde Ploug ved Siden af sig. Det stemmer med Afskyg-
ningen i deres Skandinavisme. Tscherning, som lagde Hoved-
vægten paa de sociale Reformer, og kun var Skandinavist

¹ Clausen i Optegnelser, 338—39. 349.

² Se Brev fra Kronprins Karl til Henning Hamilton, ³⁰/₇ 1848: Kun
fredelig Udgang kan sikres, »om konungen blir kvar och håller tummen på
ögat på de galna danskarna» (Ur Henning Hamiltons brevsamling, ed. Gun-
nar Carlquist, I 42).

³ Se Ragnar St.-B., I 166 f.

⁴ Dansk historisk Tidsskrift, 3 VI 130.

af militære Grunde, angreb Ejderprogrammet og hævdede, at Slesvigs Stilling ikke var en Draabe Blod værd. Monrad gik mod Helstaten, men vilde underskrive, da det gjaldt om at komme til Magten og undgaa Uro. Derpaa fulgte ogsaa N. L. Hvidt, H. N. Clausen og Schouw med, altsaa de ældre Liberale. Aktivisten Lehmann vægrede sig ind i det sidste, men gik saa med for Monrads og Schouws Krav og Bangs Trusler. Forhandlingen viser os, hvordan de enkelte, paa samme Maade som vi saa før 1848 afvejede det liberale overfor det nationale, og som de stod overfor Skandinavismen. Det var samme Sag. Undtagelsen var, som saa ofte i dansk Politik, Taktikeren Monrad.

Engang inden 18. April diskuterede Martsministeriet, efter Tschernings Beretning¹, at genvinde hele Slesvig nationalt og tilknytte det Danmark, altsaa Ejderprogrammet. Den ivrigste var Lehmann, derefter Hvidt, Monrad, i nogen Grad Udenrigsminister Knuth og mindst Bardenfleth. De havde allerede nu, efter den preussiske Hjælps Fremkomst, men endnu før Slesvignederlaget, kun usikkert Flertal.

Senere i April fulgte saa Slesvignederlaget, Aftalen med Sverige-Norge og den russiske Note til Preussen i Begyndelsen af Maj, ²⁸/₅ og ⁵/₆ de to Slag ved Dybbøl, som atter bragte Haab for mange, endelig i Juni—Juli Forhandlingerne i London og Malmö om Vaabenstilstanden. Her kom Delingsplanen frem, men afvistes bl. a. overfor den opmuntrede Stemning i Befolkningen. Usikkerheden blandt de nationalliberale Ledere steg dog overfor Sveriges Tryk. Sidst i Juni fremkom den omtalte Delingsartikel i »Fædrelandet». Den var af Viggo Rothe. Den afspejler helt Plougs og Lehmanns Holdning, som vi skal se. Temaet var: Vi troede, Sejren var nær, naar den svenske Hær gik frem til Ejderen; da den ikke er kommet til Strid i Slesvig, er Kampen nu blevet usikker; Slesvig er allerede for en Del fortysket, og vi risikerer, det helt glider bort: *Fremfor en Helstat med Slesvig som selvstændigt Led maa en national Deling af Slesvig foretrækkes.*

¹ Af A. F. T.s efterl. Pap., II 305.

Det var første Gang, et nationalliberalt Indlæg her brød med Ejderprogrammet, og begrundet ved den politiske Skandinavismes Fallit.

At Artiklen gjorde Furore, er klart. Stod Ploug bag den, og Lehmann, og Ministeriet? Diskussionen steg ved Artikkels Modsætning til Befolkningens Optimisme og til den Linje, Ploug og Lehmann lige siden 1840 havde hamret fast i Publikums Bevidsthed. Fire Dage senere, ^{27/6}, tog Ploug selv Ordet, og det faldt ham vanskeligt. Han var dybt skuffet. Han maatte røbe Situationens Alvor og forsvare et Standpunkt, som han hele sin Tid havde afvist som Mindretalsanarki. Det blev et halvhjertet Forsvar for Rothe. Det koncentrerede sig om Hjælpens Udeblivelse, og det er konsekvent, for deraf afgang jo Aktivisternes Position. Han indrømmede, at Hjælpen var fjernere end nogensinde, den afgang nu af Rusland. Det skulde i Praksis give Støtte til Rothes Artikel, men Ploug var ikke for klart at sige det. Mod Artikkels Slutning røbede han sit Hjertes Mening og erklærede, at han personlig helst saa en Strid til Sejr eller Død.

Den 30. Juni, paa Tærsklen til Vaabenhvilen, rykkede endelig H. N. Clausen frem angaaende Krigens Fortsættelse, og sikkert som Udtryk for Plougs inderste Ønsker. Han indrømmede vel, at Deling maatte foretrækkes fremfor Personalunion, men angreb Sveriges Paatrykninger og Svigten og krævede Striden fortsat, fordi de tyske Staters Splittelse bød Danmark Chancer endnu. Dette var tydelig et Indlæg fra den store nationalliberale Opposition, som Ploug med sit Hjerte tilhørte. Netop Clausens Henvisning til Tysklands Splittelse var den samme, som Andræ i sit Brev til Schack spottede Ploug for. Udviklingen gav dem ikke Ret. Ploug trængtes længere og længere op i Hjørnet. Han maatte redde, hvad reddes kunde.

I den første Tid efter Stilstanden afgav han ingen klar Udtalelse. Senere hen i Juli Maaned udtalte han sig som Clausen, man maatte vente paa en ny Udvikling. Det var tillige i forsigtige Ord en Henstilling til Sverige, svarende til det heftige Angreb i Brevet til Sturzen-Becker ^{8/7}, hvor Ploug

gav sig helt. Længe fik han imidlertid heller ikke Lov at holde den uklare Position i »Fædrelandet». Problemet var ganske simpelt ved at skifte fra: fortsat Krig overfor Fred, og til: Fred med Helstaten bevaret overfor Fred med Deling af Slesvig.

Vaabenstilstanden havde skabt en tyskpræget Interimsstyrelse for Slesvig; sidst i August tilbagekaldtes de svenske Tropper fra Fyn. Dermed sank Udsigterne yderligere, og i September og Oktober var Delingsdiskussionen i fuld Gang. De nationalliberale Ministre maatte tage Stilling. De gik nu ind for Deling, ledet af Monrad og Lehmann¹. Argumentet derfor var Rothes fra Juni: hellere Deling end Selvstændighed, som i Længden vilde medføre hel Udsondring. Det blev efterhaanden i lige Grad en Strid om Krigsudsigterne og de indre Forhold.

Monrad og Lehmann, de skandinaviske Aktivister, stod paa Deling. De ansaa som Ploug Danmark for svagt uden Hjælp udefra, og den var fjern. Og Helstat ønskede de under ingen Omstændigheder. De forlod konsekvent Ministeriet, og Tscherning med dem, fordi han ansaa videre Kamp militært umulig. Helstatsmændene stod derimod paa Slesvigs Selvstændighed i Personalunion, i hvert Fald i samme Stilling som Holstein. De fik Forstærkninger ved Dannelsen af det nye Novemberministerium, samtidig med, at de Nationalliberale til Erstatning for Aktivisterne satte de to ældre, Clausen og Madvig, ind.

Denne Ændring var Konsekvensen af den Udvikling blandt Skandinavisterne, som vi har iagttaget. Baade Madvig og Clausen ønskede ganske vist Deling, men de lod sig overtale til at fortsætte paa Helstatsgrundlag og med Risikoen for fortsat Krig. Forskellen mellem dem er tydelig. Madvig ansaa Deling, ikke efter Sprog, men efter Sympati, for et Gode², Clausen blot som en Nødudvej ligesom Ploug, og han var som vist langt mere optimistisk over Krigsudsig-

¹ Smlgn. J. N. Madvig: Livserindringer, 243—44.

² Madvig: Livserindringer, Tillæg 2: Nationalitetsprincippet i Politiken,

terne. Vi erindrer, at han var den af de Moderate, som stod nærmest Aktivisterne. Ingen af dem tænkte imidlertid paa Indkorporation af slesvigske Omraader, som Aktivisterne. Især Clausen havde gjort Udviklingen i Folkestemningen med. Tidligere havde han ønsket Ejderstat, senere med en vis Selvstændighed for Slesvig. Nu krævede han og Madvig oprettet en konstitutionel Forbindelse med »det selvstændige Slesvig»¹. Det var en Tilmærkelse af de ældre til Helstaten, og det gik mod Ejderprogrammet, men i anden Retning end Plougs og Lehmanns nye Plan. Indrepolitisk Pres spillede med her.

Det er vigtigt at se, hvordan Grupperne fra »Skandinavisk Selskab» stod, Linjen er den samme. Aktivisterne saa sort paa Fremtiden uden svensk Hjælp. De maatte tage Konsekvensen og tilbyde Deling for dog at naa en Del af Ejderprogrammet med Nordslesvig som dansk Provins, men ikke fordi de fandt Deling retfærdig!² Centrum, de gamle Liberale, lagde mindre Vægt paa Hjælpen og overvurderede vor militære Kraft. De nærmede sig de reaktionære. Valgene til den grundlovgivende Rigsforsamling havde fundet Sted $\frac{5}{10}$ og ikke begunstiget Kravet om den almindelige Valgret. Hos de Nationalliberale, voldsomt hos Clausen, bredte Reaktionen sig.

Baggrunden for Delingstanken i Martsministeriet har endnu ikke været klart erkendt. Der er ikke Tale om, at Lehmann og hans Kolleger nu regnede den nationale Enhed for større og vigtigere end den historisk-dynastiske, at de ved maadeholden Kløgt overvandt sig selv³. Det vilde kun have været Tilfældet, om de havde valgt Deling paa Trods af et Tilbud om Ejderstat. Men dette forelaa ikke. Modstillingen var Slesvigs Selvstændighed, altsaa Helstaten.

¹ Se Fabricius, la Cour, Hjelholt og Lund: Søndrejyllands Historie, IV 393.

² Se herom senere.

³ Povl Engelstoft i Schultz' Danmarkshistorie, IV 1942, 657; smlgn. Fremstillingen i P. E. og F. Wendt: Haandbog i Danmarks politiske Historie, 1934, 89.

De var ikke interesserede i en national Deling, de forstod slet ikke dette nationale Argument, de ansaa den for uretfærdig og gik kun med derpaa udfra Erkendelsen af deres uundgaaelige Nederlag. Ejderprogrammets Realisation maatte falde i Takt med den svenske Indsats. Det saa ogsaa Helstatsmanden Tscherning, da han i September skrev, at Ejdergrænsen kun fik sin rette Betydning i et Skandinavien¹.

»Fædrelandet» oplyste 1850², at Deling allerede foretoges af Preussens Londongesandt i Foraaret 1848. Da afvistes den. Hvorfor? Vel netop, fordi man dengang regnede med den svenske Hjælp og derfor saa optimistisk paa Krigssituationen. Først i Juni faldt jo Modet. Ejderprogrammet blev slaaget ned af Preussen, derpaa af Rusland, Sverige og England. Til Gengæld forsøgte de nationalliberale Ministre Delingen, ikke af Maadehold, men af Tvang. Paa den anden Side truede Helstaten, Konservatismen, Enevælden. Det ses tillige af Novemberministeriets Instruks. Den omtalte Slesvigs udelte Forbindelse, men gav Løfte om dets frie Stilling! Det var Vejen til den Helstat, som 1850 og de følgende Aar blev Grundlaget for Freden. Deling var det eneste mulige Modforslag, og det fremførtes af Tvang, ikke af Overbevisningen om dets Rigtighed.

Derved forstaar man først hele »Fædrelandet»s Diskussion om Slesvigs Selvstændighed, altsaa Helstat, overfor Deling, hvor begge Løsninger konsekvent omtaltes som Onder. De var begge fremstaaet under Pres. De Konservative med Kongen i Spidsen ønskede Helstaten bevaret. Den store Del af de Nationalliberale krævede stadig Ejderstaten, som det eneste rigtige. De forstod slet ikke deres Ministres Delingsplan, og de forlod dem. Det var her, Ejderpropagandaen hævnede sig. Den vendte sig nu mod sine egne Ophavsmænd; de havde som Troldmandens Lærling fremkaldt en Magt, som de ikke selv kunde besværges, da Situationen tvang dem til at forsøge det.

¹ A. F. Tscherning til Major Harbou, 4/9 1848 (Af A. F. T.s efterl. Pap., II 341).

² 9/1 1850; svarer til Tscherning 1848 (se Af A. F. T.s efterl. Pap. II 305).

Dertil kommer Reaktionen Fremmarch i de National-liberales Rækker. En Del havde ganske vist ønsket fri Forfatning og Slesvig fordansket, men ikke derfor opgivet Helstaten. De vandt nu frem. Det var Afslappelsen efter den første Fremgang og Utilfredsheden med Ministrene og deres skandinaviske Fejlberegning¹. Det var herpaa Novemberministeriet gik frem. Aktivisterne havde følt det, ikke de Moderate, som selv var konservativt præget, og som først senere erkendte, at de blev overlistet². Man kan sætte Sagen paa Spidsen og sige, at Aktivisterne kun antog Delingen af Fortvivlelse, eller, som Sturzen-Becker 1857 turde røbe³, af Skuffelse. Det ses af Diskussionen, og det viser, hvor vigtigt det er stadig at holde i Mindet Forskellene i Nationalitetsopfattelse og Skandinavisme.

Plougs Holdning var som Lehmanns, af samme Aarsager. Brevet til Sturzen-Becker^{8/7} og en Artikel i »Fædrelandet» i Oktober viser det. Brevet er vigtigt for det udenrigspolitiske. Det hævdede rent ud, at Oscar I ved sin Tøven ødelagde Skandinavismen i Norden, og at Krigen var tabt, hvis han ikke ændrede Holdning.

Artiklen giver os det indenrigspolitiske, hvor den omtaler Brydningen mellem Nationalitetsbevægelse og Frihedskamp. Den begyndte nu at dæmre for Ploug. Han saa, at de overalt i Europa krydsede hinanden, og han kunde ikke formaa sig at vælge den ene for at forkaste den anden. Han omtalte »udanske» Avisers Paastand, at det blot var Reaktionen, som benyttede Nationaliteten til at knuse Friheden⁴. Han benægtede det selvfølgelig, men han maa da have vidst, at det var rigtigt. De udanske Blade var jo Bondevennernes Organer, som kæmpede for Frihed og især

¹ Vi ser det af Tilslutningen til det senere grundlagte nationalliberale »Dagbladet», hvortil nationalliberale Ministerier, som Halls, støttede sig. Det ønskede ingen nordisk Enhed, men Alliance til Opretholdelse af Helstaten.

² Herved forstaar man Tschernings ellers saa mærkelige Udtalelse om Forhandlingerne (cit. Tormod Jørgensen: A. F. T., 115 Note 2).

³ Arnliot Gellina: Den skandinaviske frågan, 1857, 45.

⁴ ^{28/10} 1848.

Lighed, og mod Ejderstaten og Nationalismen. Reaktionen var de Konservative, som sammen med flere Nationalliberale gennem Krigen vendte sig mod Frihedsbevægelsen. Man erindrer Oktobervalgenes reaktionære Strømning, og »Fædrelandet»s Advarsel allerede efter Vaabenstilstanden. Clausen bekendte aabent efter Valgene sin Svingning, og Angrebene fra Aktivisterne paa Reaktionen mistede Kraften, da de selv var inficeret dermed. Lehmann svingede med ¹, i December gik Ploug mod den almindelige Stemmeret ². Modsætningen var uigenkaldelig frem til Lehmanns og Plougs og Sturzenbeckers senere Angreb paa de dumme Bønder og Tschernings Overfald paa Intelligensen i 1860. De var ikke meget større Demokrater end de franske Borgere, som 1789 begyndte Revolutionen i Generalstænderne.

Ploug havde saaledes Aarsager nok til at forsvare Delingsplanen, og da Novemberministeriets Instruks som nævnt aabnede Vejen for Helstatsforhandlinger, tillod han atter Rothe at rykke ud med en Serie Artikler for Deling ³. Situationens Tryk var blot blevet stærkere, og overfor den veg enhver Overbevisning. Det ser vi hos Ploug. Han gik med til alt dette, men han opgav aldrig før 1864, eller 1871, Ejderprogrammet. Han havde bygget paa svensk Hjælp; den udeblev, og Konsekvensen maatte drages. Det gjorde han med Lehmann, i Øjeblikket. Men han blev inderst inde ikke overbevist om dens Realitet eller dens Retfærdighed. Baade Rothe og Barfod hævder, at han udelukkende gjorde det for Fredens Skyld ⁴. Plougs Holdning giver dem Ret.

I Januar 1849 forsvarede »Fædrelandet» atter Delingstanken ⁵, men fjorten Dage senere gav Ploug en ubetydelig Ejderpjece sin varmeste Anerkendelse ⁶. I Juni lagde han Kortene paa Bordet ved Anmeldelsen af Egede Schacks Skrift

¹ O. L.s efterl. Skr., II 174 ff.

² »Fædrelandet», ⁴/₁₂ 1848.

³ Ibid., ¹²⁻¹⁴/₁₂ 1848.

⁴ Et Livs Erindringer, 104 f og Mit Livs Erindringer, 150—52.

⁵ ²⁴/₁ 1849.

⁶ Ibid., ⁶/₂ 1849.

»Om Slesvigs Deling», som for en Deling angreb den »ældre statsretlige, absolutistiske» Opfattelse ¹. Det ramte Aktivismen paa det føleligste, især da det angreb Ejderprogrammets Mangel paa Konsekvens, baade at ville hævde Nationaliteten og det juridiske. Ploug svarede haardt og afgørende dette »national-demokratiske» Standpunkt. Han afviste enhver Form for Afstemning og latterliggjorde Schacks Forslag om Option efter en Deling; det var at gaa til Yderligheder. Det enkelte Individ's Nationalitet interesserede ham ikke; Deling var og blev for ham en aaben Uretfærdighed ².

Ved Midten af 1850'erne steg Trykket atter fra Syd, Udsigten til Hjælp fra Sverige syntes større. Da steg Ejder-tanken igen frem af Asken. Det var konsekvent som Delings-tanken 1848. Endnu 1851 kaldte »Berlingske Tidene» »Fædre-landet» for Delingsbladet og dets Folk for »ultranationale». Hierta talte i Begyndelsen af 1848 om »Ultraskandinavisterne» i Forbindelse med Ejderprogrammet. Det var det samme. Ændringen hidførtes blot af den svenske Holdning. Vi saa, at Ploug Juni 1849 lagde Kortene paa Bordet i det slesvigske Spørgsmaal. Da havde Sverige og Norge nemlig ogsaa gjort det.

Norske »Morgenbladet» indførte en Artikel fra »Afton-bladet» af ¹/₆, som med Tilfredshed omtalte de fornyede Fredsrygter, bebrejdede Danmark dets Krigspolitik, paastod, at de »ultranationale» i Realiteten havde arbejdet for Rus-land og foreslog i Stedet et skandinavisk Forbund med Tysk-land mod Panslavismen. Fjendtligheden var ikke til at tage fejl af.

Ploug havde faaet Ret i sin Forudsigelse fra Juli 1848: Hans Skandinavisme var blevet ødelagt. Det er ikke at af-

¹ Ibid., ⁸/₆ 1849.

² »... men vi ere uenige med ham i, at det skulde være et Gode for Danmark, at Slesvig blev delt, eller at Tydskerne have Ret til at fordre Delingen. Maae vi gjøre et Offer, bliver Delingen mindre end noget andet; men det er ikke desto mindre vor gode Ret der ved denne Leilighed, som saa ofte, berøves os.»

gøre, om Oscar I nogensinde i 1848 tænkte paa Union etc. Forudsætningerne for hans Aktion giver ikke Støtte for Tanken. Juni 1848 gav han Prins Christian af Glücksborg Serafimerordenen; det kan tydes som en Afvisning af Aktivisternes. Endvidere er det værd at bemærke, at Ploug under sin Hovedtale ved Upsalamødet 1856 ganske vist nævnte, at en fælles Arvefølge havde kunnet ordnes 1848, om den var blevet foreslaaet¹, men netop derved indrømmede, at det ikke havde været Tilfældet. Fra Slutningen af 1848 var den svensk-norske Presse fjendtlig².

Ogsaa i Danmark tabte Aktivisternes Terræn. Harmen mod »Fædrelandet» var stor fra de Nationalliberale udenfor Gruppen. Den førte i December 1848 til aaben Strid. Ploug maatte efter en kraftig Diskussion lokke med at udvide Bladets Format og bringe mere interessant Stof til den gamle Pris³. Uviljen var dog levende endnu i 1851⁴. Den konservative Retning var i Højsædet, man arbejdede henimod Helstat og bort fra Skandinavismen. Freden havde 1850 sikret en fortsat Eksistens paa det gamle Grundlag, og Ejderprogrammet var derfor ligesaa ildeset som Slesvig-Holsteinismen. Det var paa visse Punkter en Tilbagevenden til Udgangspositionen før 1843. Man bøjedes, blev diplomatisk og endnu mere reaktionær. Lehmann ønskede 1850 større Konservatisme i Rigsdagen⁵, Ploug søgte Alliance med Hoffet⁶, »Fædrelandet» saa Fjenden til venstre og lagde Tscherning paa Is⁷, Clausen stemte med de Konservative.

Ploug og Lehmann omgikkes Skandinavismen som en dødssyg Patient. Ploug strøg Illusionerne af sig i samme Grad, som han havde gjort det med Slesvig. Svarende til

¹ »Fædrelandet», 21/6 1856.

² »Morgenbladet», 23/11 1848; Ludv. Kr. Daa: Danmark russisk eller skandinavisk, 1849, 3—5. 23.

³ »Fædrelandet», 26—28/12 1848.

⁴ Ploug til Lehmann, 11/4 1851 (Af O. L.s Pap., 152); Alfred Hage til Tscherning, 7/8 1850 (Af A. F. T.s efterl. Pap., III 37).

⁵ Orla Lehmann til Tscherning, Apr. 1850 (Af O. L.s Pap., 149).

⁶ Ploug til Sturzen-Becker, 3/10 1851 (Ragnar St.-B., I 184).

⁷ Balth. Christensen til Orla Lehmann, 22/8 1850 (Af O. L.s Pap., 150).

Modsætningen mellem Delingsartiklen og Forsvaret af Ejderprogrammet i Januar 1849 hævdede han samme Maaned, at man ikke burde have ventet svensk-norsk Deltagelse i Kampene, og at Oscars Optræden havde været forstaaelig, men søgte samtidig at se Haabet om en ny Skandinavisme deri¹. Ejderprogrammet og Skandinavismen levede i hans Hjerte. Senere paa Foraaret var selv denne Position ved at falde efter den svensk-norske Kritik og den politiske Udvikling; nu havde Sverige blot fulgt England og Rusland og støttet Danmarks konservative Helstatspolitik².

Stemningen ved de skandinavistiske Foranstaltninger var mat. Ploug flygtede ind i Poesien³, og man indrømmede at være blevet overrumplet baade i det indre og det ydre⁴. Maj 1849 skrev Sturzen-Becker sit bitre Digt »Till en fantastisk vän», som havde regnet med Ære og Ridderlighed overfor Diplomati og Klogskab⁵. Aktivisterne lagde Agitationen an efter den aandelige Linje.

Man var til en vis Grad naaet tilbage til Stillingen i 1830'erne. Ploug kunde begynde forfra og gjorde det, da han 1851 i »Skandinavisk Selskab» under Publikums Hyssen hævdede, at Sejrene i den første slesvigske Krig intet havde hjulpet, Danmarks Selvstændighed under Isolation i Norden var forbi. Da han 1862 saa tilbage paa den første national-liberale Magtperiode⁶, indrømmede han, at Partiet atter opløstes efter 1848 og Pressens, d. v. s. »Fædrelandet»s Magt dermed. Han kunde ikke længere føre Folkeopinionen som i Martsdagene i København. Det var tydeligt at man havde forløftet sig og ikke havde naaet at sikre sig overfor den stærke Konservatisme, samtidig med, at ogsaa de økonomiske Forhold i stigende Grad modarbejdede den politiske Skandinavisme.

¹ »Fædrelandet», 5/1 1849.

² Ibid., 8/2 1849.

³ Se Referatet ibid., 15/1 1849 af 13/1-Festen.

⁴ Ibid., og Clausen i Optegnelser, 286.

⁵ »Fædrelandet», 15/5 1849.

⁶ Ibid., 10/9 1862.

Til økonomisk Samgaaen hører vi ikke meget under Krigen, men heller ikke efter. Det eneste større Indlæg fra dansk Side var en Artikelserie i »Fædrelandet» 1849 for Oprettelsen af en Dampskibsforbindelse til England for at undgaa Hamburg og Altona og Probenreuterne. Den foreslog Linjer fra København og de jyske Kystbyer til London og Hull, en af dem med Anløb i Göteborg, for Returfragtens Skyld! Det var en Appel til de göteborgske Importører, som maatte oprøre de göteborgske Skibsredere, dem Handelstidningen havde skrevet for 1848 mod den danske Politik. Artiklerne henviste til den forøgede Handel paa England under Krigen, og til det skaanske Kornets Betydning. Det var Hages Retning, og Artiklerne synes mest beregnet paa at hidlokke svensk Kapital.

At de maatte møde stærk Modstand fra Göteborgrederne, er klart. De havde allerede Februar 1848 vist deres Modvilje mod en dansk Ekspansion i Ly af Skandinavismen ved Toldlovsforslaget i Februar 1848, der skulde støtte svensk Skibsfart mod den danske, i Realiteten monopolisere Importen for svenske Redere. Hvad man kunde enes om, var visse tekniske Lettelser, Kravene om fælles Mønt, Maal og Vægt, Lettelse i Pashbestemmelser, Postgang etc., men ikke mere.

6. *Resumé og Udblik.*

Den politiske Skandinavisme voksede op i den Periode, hvor Danmark og Sverige søgte at hævde sig overfor de to Kraftcentre i Østersøen, Preussen og Rusland. I begge Riger rejste de Liberale Kampen for at hævde den gamle Magtstilling mod de to Stormagter og ikke falde til Føje for dem. Den politiske Skandinavisme blev deres udenrigspolitiske Program. Det faldt 1864, da Danmark mistede Hertugdømmerne, 1870—71, da Preussen nedkæmpede Frankrig, og med 1880'erne, da Rusland begyndte Tvangspolitikken i Finland.

Den første Bølge af politisk Skandinavisme, den vi her har behandlet, var dansk. Initiativet kom fra Danmark, hvor Aarsagerne laa, baade til den liberale og nationale

Skandinavisme. Danmark savnede i Modsætning til Sverige en Folkerepræsentation. Da Stænderforsamlingerne indførtes, var de allerede utilfredsstillende for den selvbevidste Borgerkreds, som med den økonomiske Opgang bag sig var naaet videre til Kravet om en fri Forfatning. Disse danske Borgere, Universitetsfolk, Grosserere, Litterater, søgte Støtte hos de svenske Liberale, som ønskede Reform af deres Stænderrigsdag. Begge Regeringer stod imod.

Kravet om et folkeligt Styre førte naturligt til Kravet om national Enhed og aktiv Udenrigspolitik for at hævde den. Man krævede derfor Fællesskab med Sverige-Norge. Ogsaa denne Side af Skandinavismen prægedes af Danskerne, som havde en unational Helstat og pressedes af den tyske Overklasses Nationalisme. Dette Problem skærpedes ved Holsteins og Lauenburgs Medlemsskab i det tyske Forbund og de tyske Staters Ønske om en Indlemmelse af Bælt- og Flaadestaten Danmark.

Den yngre Generation fra omkring 1814, som naaede Manddomsalder i denne Tid, blev da stærkere nationalt præget end den første liberale Generation fra o. 1800. Men den var ligesaa borgerlig. Da den tyske Nationalisme kom til Udtryk i det slesvig-holsteinske Program, rejste de Unge som Modposition Kravet om Ejdergrænsen, som de ansaa for en Opfyldelse af Nationalitetsprincippet og en Styrkelse af den danske Stats Integritet. Slesvig-Holsteinismen fik sin Støtte fra Tyskland, de unge Nationalliberale søgte da deres i Sverige-Norge. Hermed gik Problemet i en Haardknude, som først to Krige huggede igennem, saa at Danmark mistede Holstein og Slesvig med en stor dansk Befolkning.

Ved at hamre Ejderprogrammet fast i den offentlige Mening og sammenknytte det med den skandinaviske Fællesfront som Rygstød umuliggjorde de Nationalliberale en tidlig og rationel Løsning ved Deling af Slesvig. Ejderprogrammet modsatte sig den nationale Løsning, som de hævdede at ville foretage, og som udskødes til 100 Aar senere efter store Vanskeligheder. For Slesvig var halvt tysk. At de indtog denne Position var begrundet i deres Udvikling. De

var Romantikere, de drømte om de store Samfund. De følte sig presset af et slesvig-holsteinsk Krav, som nationalt var ligesaa uberettiget som deres eget. Frem for alt, de stod med det ene Ben i den gamle Tid, hvor Nationaliteten ikke var et politisk Begreb. De ræsonnerede under deres nationale Ideologi juridisk og militært, magtpolitisk. Ved overfor det ene uretmæssige Krav at stille det andet svækkede de paa Forhaand deres Kamp baade i Ind- og Udland og gjorde den umulig.

I Danmark fik de Kongen, Embedsmændene, civile og militære, Godsejerne, den store Del af Bønderne og det økonomiske Liv, som endnu var bundet til Holstein, imod sig. I Sverige mødte de den samme Modstand, fra Kongerne, fra de svenske Godsejere og Bønder, den svenske Skibsfart og en Del af Handelen. De konkurrerede allerede med Danmark og ønskede ingen Krig med deres naturlige Forbundsfælle Tyskland for at redde for de danske National-liberale et halvtysk Land og dermed samtidig blotte sig overfor Hovedmodstanderen, Rusland. Denne Magt var klart imod en skandinavisk Blok, ligesom de tyske Stater; Vestmagterne var endnu uinteresserede.

Ogsaa indenfor den skandinavistiske Bevægelse var disse Aktivister i Mindretal. De havde næsten ingen Tilhængere hos de svenske Skandinavister, som enten blot var liberale og kosmopolitiske eller nationale, men da paa længere Sigt og ikke for Slesvigs Skyld.

I Danmark var Skandinavismen splittet paa aktivistiske og moderate, liberale og reaktionære, aandelige og økonomiske Retninger, som delvis modarbejdede hinanden. De økonomiske Fællesinteresser var faa og af meget speciel Art; ogsaa de modarbejdede hinanden.

Den nationale Retning blev førende overfor Offentligheden efter 1842, da det første tyske Pres kulminerede. Men den formaaede ikke at bygge videre. Hæmmet af Regeringerne, af Udlandet og af indre Strid formaaede den dertil ikke at gaa udover sin egen borgerligt eksklusive Begrænsning. I Begyndelsen af 1848 var den svagere end nogensinde.

Martsbegivenhederne bragte atter dens Mænd i Forgrunden, og atter ved Presset udefra. Enevælden faldt for den københavnske »Revolution», som fremkaldtes af den slesvig-holsteinske. Ejderprogrammet blev igen proklameret, og Kongen blev tvunget at gaa med. Da Preussen greb ind og tilføjede den danske Hær det første Nederlag, hvorpaa tyske Tropper strømmede mod Nørrejylland, det danske Kongerige, steg Interessen i Sverige for Bønnen om Hjælp. Det var ved at blive et svensk militært Problem. Da samtidig Liberalismen atter pressede paa, og endelig Rusland ønskede at standse Preussen, traadte Sverige frem. Det gjaldt Forsvaret af Skaane og Udgangene fra Østersøen, det blev et russisk-svensk Spørgsmaal.

Alligevel var Betænelighederne ved Indblanding store fra svensk Side. Ikke mindst det svenske Erhvervsliv og mange Liberale var imod. De var stadig tyskvenlige, mistvivlede om den danske Liberalismes politiske Magt og frygtede, at en Krig vilde styrke Reaktionen i begge Lande, hvilket Begivenhederne i Danmark skulde give dem Ret i. Rustningsbevillingen blev gennemført ved Overrumpling, i Norge, da det var for sent at gøre Modstand.

De danske Skandinavister sammenblandede i Begyndelsen Magtpolitikken med den psykologiske Reaktion og forregnede sig ved Vurderingen af deres indbyrdes Vægt.

Vaabenstilstanden i Juli 1848 bremsede den politiske Skandinavisme og dermed Ejderprogrammet. De Konservative vandt atter frem efter den første liberale Fremstød, ogsaa hos de Nationalliberale, som følte sig rystet ved Oktobervalgene overfor den mere radikale Bondebevægelse. De støttedes af den endnu solide Helstatsfølelse paa Landet. Stormagterne og Sverige-Norge ønskede status quo.

I denne fortvivlede Situation maatte Aktivisterne falde fra Ejderprogrammet og foreslaa Deling af Slesvig, ikke af moden Kløgt, men for blot at redde noget af Programmet, nu da den skandinaviske Baggrund var bortfaldet.

Derved føjede de deres sidste Tilhængere til Modstandergruppen, de ejderdanske Nationalliberales Skare, som de selv

havde opdraget til Ejdertanken. De blev helt isoleret, nogle faa Personer ialt, og maatte trække sig bort fra den politiske Arena. De ansaa Krigen for haabløs, og da den fortsattes, var det af et mere konservativt Ministerium. Freden genskabte den gamle Helstat og bandt den yderligere ved danske Løfter overfor en Stormagtsgaranti. Den politiske Skandinavisme var død, og Aktivisterne gik i Hi.

Dette er Historien om den første skandinavistiske Periode. Den virker som en afsluttet Helhed, men Linjerne i den var konstante. Det tyske Problem levede videre og voksede. Det kunde atter fremkalde Skandinavismen. Og der var Faktorer bag dens Fallit, som ogsaa levede videre og atter vilde træde hindrende i Vejen for den under en ny Opblussen. Det viser os Begivenhederne fra den første slesvigske Krig frem til 1864.

Med Krimkrigen begyndte en anden Fase, og den var præget af Sverige, som søgte Støtte mod Rusland. Oscar I arbejdede nu for en skandinavisk Sammenslutning under den svenske Krone, med Støtte fra Napoleon og hjulpet af Sturzen-Becker og Ploug, som igen proklamerede Ejderprogrammet. Det var ren Kabinetspolitik. Ogsaa denne Bevægelse mislykkedes imidlertid. Modstanderne fra 1848 trådte atter frem; i Danmark førte man helstatslig Politik, og de svenske Alliancetilbud afsloges til sidst gennem en Note af Februar 1857, der var af samme Indhold som Karl XIV's 1837 og 1842. Forholdet var nu vendt om, men Faktorerne de samme. Danmark førte Oscars Politik fra 1848.

Den tredje og sidste Fase blev dansk, og som den første foranlediget af det tyske Tryk, som nu for Alvor satte ind fra 1858. De Nationalliberale under Hall slog atter ind paa Ejderpolitiken, men med mere diplomatiske Midler, end Aktivisterne ønskede det. Ploug isoleredes flere Gange, og først 1863, da Krigen stod for Døren, sluttede Lehmann og Monrad sig atter til ham, da de i Januar foreslog Sverige umiddelbar Sammenslutning under det svenske Dynasti. Dette var rettet mod Tyskland, men samtidig mod de Konservative

og den reaktionære Tronfølger, Prins Christian af Glücksborg. Det var Højforræderi og Hasard, Aktivismen hermed endte i.

Under Begivenhedernes Pres syntes Sverige en Overgang at skulle gaa ind for en Alliance, ikke mindst Karl XV arbejdede paa at overtage Danmark, men efter at ogsaa Hall gik ind for Aktivismen og dens Krigspolitik og derved stødte alle Stormagterne bort fra sig og yderligere ophidsede Preussen, holdt Sverige sig atter tilbage, og Krigen 1864 afgjorde Striden for et halvt Aarhundrede til Preussens Fordel. Ploug og Ejdergrænsen og Skandinavismen havde været eet. Døde den ene, maatte den anden følge i Graven. Men der var mere. Efter hvad vi nu har set fra 1830'erne, var for Aktivisternes denne Politiks Fejlslag ensbetydende med Danmarks Udseelse. Man faldt da i Løvens Gab.

1864 $\frac{1}{8}$ undertegnedes Fredspræliminærene, hvorved Danmark mistede Holstein, Lauenburg og hele Slesvig. Ploug kæmpede til det sidste mod denne Fred, men forgæves. Nederlaget var uundgaaeligt. Samme Maaned skrev han, at Ejderprogrammet havde været Ulykken, det havde fra Begyndelsen krænket Nationalitetsgrundsætningen! Han var slaaet, Aktivismen var død. Monrad flygtede til New Zealand, Ploug havde svært ved at tro paa en tredje Omgang. Reaktionen tog atter Magten: Godsejere og konservative Embedsmænd dannede Ministerium, Junigrundloven ophævedes, en ny udenrigspolitisk Linje traadte frem: Tilslutning til Preussen. Det blev Konsekvensen af 25 Aars Kamp. Plougs antityske Skandinavisme gik under Jorden for at dø 1870.

En anden Skandinavisme rejste sig, ledet af nye Folk, Embedsmænd, men først og fremmest Godsejere og Bønder. Den krævede et skandinavisk Forbund med Preussen og som Løn derfor Tilbagegivelse af Nordslesvig. Ploug, Lehmann og Hage stod udenfor.

1870 sluttedes Linjen fra 1830. Da blomstrede den sidste Modstand op og en mærkelig Eftersommerskandinavisme. Konflikten brød ud mellem Tyskland og Frankrig, som lovede Danmark Slesvig tilbage mod aktiv Hjælp. Fristel-

sen var stor, og de Nationalliberale vilde sætte alt paa eet Kort i en sidste Opblussen. Den 1. August fortæller Oscar (II) i et Brev fra Sofiero, at en Udsending fra det danske skandinaviske Parti havde besøgt ham og fra Premierminister Prim i Spanien tilbudt ham den spanske Krone som Kompensation for den svenske, der skulde overtages af det danske Dynasti med Støtte fra Frankrig! I Forbindelse hermed ophidsede de nationalliberale Aviser i Danmark til Krig paa fransk Side. »Dagbladet» skrev ^{22/7} ved Krigens Udbrud: »Nu, da Afgjørelsens skæbnesvangre Øieblik med uanet Vælde bryder frem over os, kan det raabes ud med høi Røst, hvad der er sørgelig sandt, at Danmark gik sin Undergang imøde.» Det er Aktivismens Thesis fra 1830.

Frankrigs Nederlag beseglede Dommen 1864. Københavns Befæstning til et henholdende Forsvar blev Løsenet for Konservatismen, hvori de Nationalliberale var gaaet op. Men Hørup drog Konsekvensen helt ud og krævede total Afrustning. Han vidste, at alle Partier i Danmark siden da, og saalænge Tyskland forblev ubesejret midt i Europa, maatte føre en tysk Politik, med eller mod deres Vilje. I det sidste fik han i det mindste Ret. Den antityske Politik i Danmark, Plougs, Aktivisternes skandinaviske Politik standseses 1870.

1871 kom »Fædrelandet»s sidste skandinaviske Notits. 1872 ophævedes »Nordisk Samfund». 1881 gik Ploug af som Redaktør af »Fædrelandet», der ophørte 1882. Han var da prominent Medlem af Højrepartiets Ledelse. 1875 havde han fundet sin store Mand, der afløste den unge frihedselskende Borger Orla Lehmann i hans Dyrkelse. Det var Godsejeren Estrup. —

John Danstrup.